

149
200

PATER ADRIANUS COSIJNS, S. J.

EEN

HISTORISCH-LETTERKUNDIGE SCHETS.

DOOR

H. J. ALLARD, S. J.

LEERAAR AAN 'T SEMINARIE TE KUILENBURG.

met genealogische tabellen.

Vermeederde Uitgave.

AMSTERDAM,

C. F. VAN LANGENHUYSEN.

1873.

ST. GEN.

43

Hist. Gen.

oct. 43

Aug. 1861

PATER ADRIANUS COSIJNS, S. J.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0320 7283

8
PATER ADRIANUS COSIJNS, S. J.

EEEN

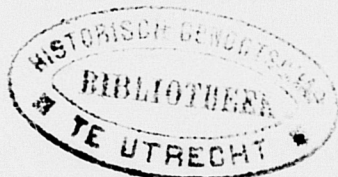
HISTORISCH-LETTERKUNDIGE SCHETS,

DOOR

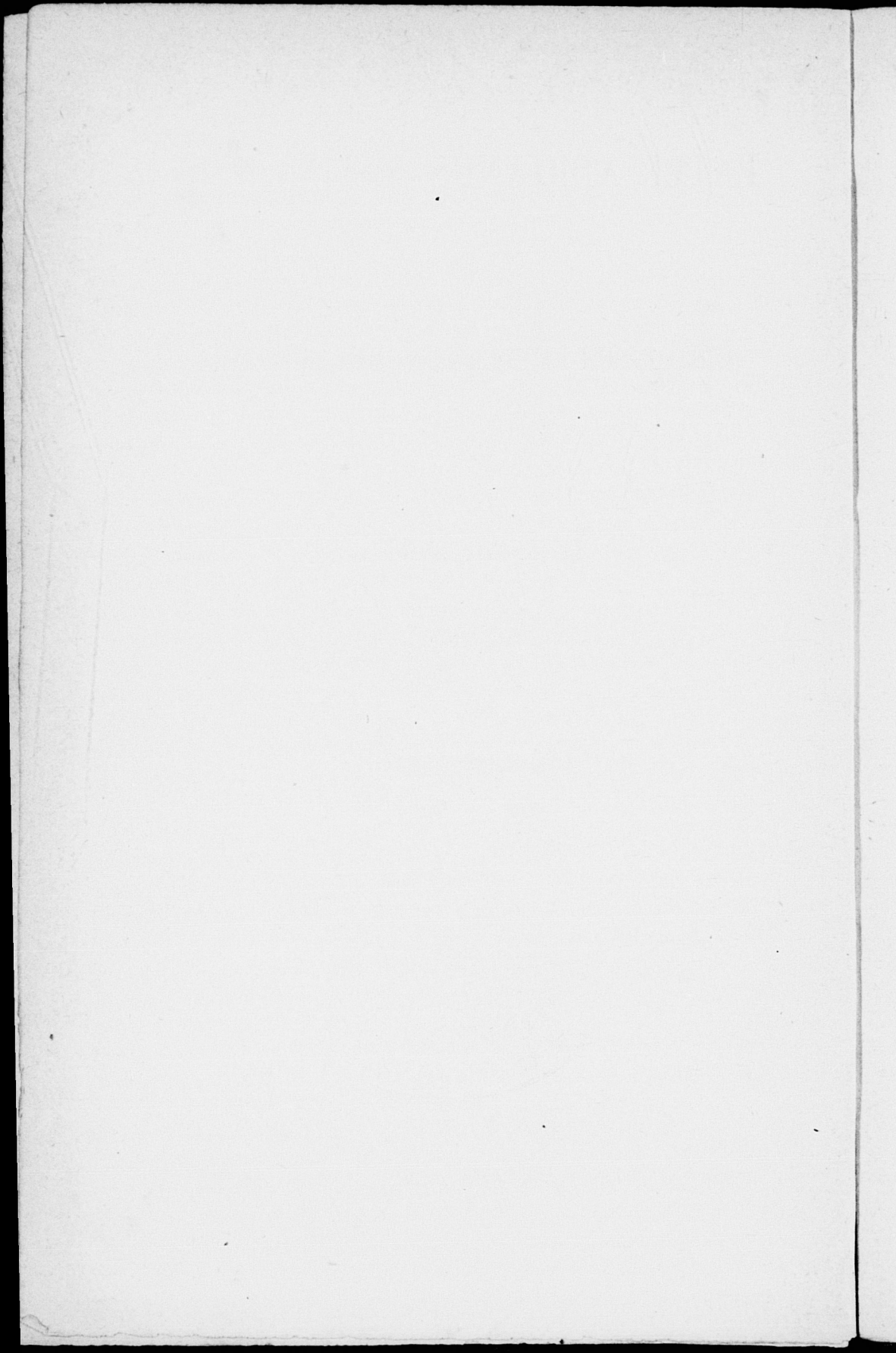
H. J. ALLARD,

LEERAAR AAN 'T SEMINARIE TE KUILENBURG.

Vermeerderde Uitgave.

AMSTERDAM,
C. L. VAN LANGENHUYSEN.
1873.

Aan den Heer J. A. ALBERDINGK THIJM.

Hooggeschatte Vriend,

Gij hebt u gewaardigd de opdracht te aanvaarden van mijn *Adrianus Poirters, S. J.* en mij zelfs uw erkentelijkheid betuigd voor, zoo als gij 't noemde, "mijn uitnemende levens- en dichtbeschrijving van een orde- en ambtsbroeder." Mag ik u thans ook een pendant van Poirters aanbieden, een levens- en dichtbeschrijving van een zijner en mijner orde- en ambtsbroeders?

Bezit die tegen- of liever nevenhanger de luimige geestigheid van den Oisterwijkschen volksdichter niet — hij is even hartelijk, even naïef, even gemoedelijk.

Wat meer is, wat inzonderheid voor u meer waarde moet bezitten, zijne dichterlijke of liever berijmde bespiegelingen voeren ons tot uwe lievelingsstudie, het huiselijk familieleven onzer katholieke voorvaderen, wier zoete heugenis zooveel aan u te danken heeft. 'k Heb getracht het genot daarvan te verhoogen door de verzameling en groepeerling van een aantal historische bijzonderheden en kleinigheden, die men vruchteloos elders zou zoeken.

Zelfs het thans zoo vaak genoemde St. Clemens-kerkje op het Ameland der aloude Camminghas, die de Nederlandsche Norfolkken hadden kunnen zijn, is hier niet onbesproken gebleven.

Welk vonnis men overigens moge strijken over deze dichtelijke voortbrengsels, ik houd het voor zeker dat de auteur daarvan, ofschoon een Loyolied, door niemand voor een *staatsgefährlich* man zal gehouden worden.

Seminarie Kuilenburg.

T. T.

H. J. ALLARD.

Vóór ettelijke maanden werd mij door de heusche dienstvaardigheid van een hooggeschatten vriend, den Zeer Eerw. Heer Ant. van Lommel, een handschrift in-folio van 666 bladzijden ter bezichtiging en ter beschikking gesteld. Het sierlijke, eertijds met alle zorg bewerkte en nog heden even zorgvuldig bewaarde, manuscript voert tot titel: *Verschyde gedigten, in verschyde voorvallen en verschyde plaatsen gemaekt door den eerweerdigen Pater Adrianus Cosijns, priester der Societyt Jesu, eertijts missionarius in Frieslant en, om het rooms geloof, ballink gestorven te Kortryk in 't jaer MDCCXI. — Uyt-geschreven in de Abdy van S. Bernarts.* Deze papieren schat, thans het eigendom der Cisterciënser Abdij van Bornhem, is ontsnapt aan de heb- en verdelgingzucht der Fransche Wandalen in de dagen der groote omwenteling, en de weer verzamelde zonen van den H. Bernardus hebben het erstuk hunner vaders weten te redden en te behouden. De tegenwoordige Abt, de Hoogwaarde Heer P. van Ommeren, stond het ter benutting aan mijn genoemden vriend en deze aan mij af. Beiden zij hartelijke dank gebracht.

De zoo even vermelde, tamelijk breedvoerige, titel bespaart mij de moeite, om vooreerst nadere verklaringen en verdere uitleggingen te geven: ik kan dus aanstonds overgaan tot het schrijven der volgende bladzijden, welke ik gemeend heb aan den inhoud van dat boek te mogen wijden. Het geheel zal wederom, vertrouw ik, eene niet onbelangrijke historisch-letterkundige bijdrage vormen — eene bijdrage tot het literarisch en

godsdienstig leven en streven onzer katholieke voorvaderen. Een, tot nu toe gansch onbekende ¹, katholieke Cats, blijkbaar een navolger der Brouwershavensche en Oisterwijsche volksdichters, zal overal onze trouwe gids wezen.

De goedgunstige lezers mogen dan aan het slot hun oordeel vellen, en beslissen of hij niet wat onbillijk was de hem vereerende wensch van den bescheiden auteur, die over zijn eigen poëtische voortbrengselen schreef:

Twee boeken, die ik heb met ijgen hant geschreven
En die ik noijt en wensch in druk te sijn gegeven,
Heb ik op het versoeck gemaekt van menig vrient,
Die mij genegen was en daermee was gediënt.

Ik geloof wel dat men hier — naast eentonigheid en gebrek aan verheffing, den meesten Catsianen eigen — de klaarheid in voorstelling, de gemakkelijheid in versbouw, en den vaak zoo gemoedelijken eenvoud van onzen dichter-staatsman zal weder vinden: — kortom, een welgelijkende kopie, meer nog van Jacob Cats dan van Adrianus Poirters, zijn ordebroeder.

Op een stormachtigen namiddag van 't jaar 1704 werd een onverschrokken zendeling, die destijds te Bolsward de geestelijke belangen der aldaar schuilende Katholieken verzorgde, door een landbouwer van het Friesche dorpjen Waaxens, in de grietenij Hennaarderadeel gelegen ², dringend uitgenoodigd om ten zijnent eene ziekebediening te komen verrichten.

't Gebeurde op een tijt — als hagel, sneew en regen
Maekten heel Vrieslant door onbruikbaer alle wegen,
En als soo groote storm van wint was opgestaen
Dat naulijx iemant kost door vlacke velden gaen —
Dat mij quam eenen boer naer 't dorp van Wasens halen,
Bevolen aen mijn sorg, maer op de laetste palen:
Een groote mijl en half gelegen van de stat
Van Bolswaert, daer ik toen mijn vaste woning hat.

¹ Of neen: mijn zalige vriend P. J. Koets gaf in den *Volks-Alm. v. Neerl. Kath.* 1868 twee fragmenten uit, onder den titel: *De vermiste Koning* en *Korte vriendschap*. Hij sprak echter niet van den auteur noch van zijn lotgevallen.

² Een naamgenoot is in de grietenij Westdongeradeel te vinden. Zie: *Oud en Nieuw Friesland*, door Jhr Mr de Haan Hettema, blz. 98.

Wij treden in een boot om naer het dorp te varen,
 En, alhoewel wij — twee maer in het schuijtjen waren,
 Vervulden heel de plaets: wij spanden uijt het zijl
 En vlogen door den stroom, als eenen snellen pijl.
 Ik sat alleen aen 't roer om heel het schip te stieren,
 Terwijl de boer het zijl liet heen en weder swieren.
 Dus snee ons klijne kiel heel snel door 't siltig nat:
 Wij waren op een bot ¹ een mijle van de stat.
 Maer siet! (hoe 't is geschiet en kan ik zelf niet weten:
 'k Geloof dat ik mijn pligt niet wel en heb gequeten)
 Een schroomelijke storm smijt-om de klijne boot,
 Die sinkt met ons te gront in 't midden van de sloot.
 Ik sonk gelijk als loot om mijne sware kleeren:
 Ook had ik noijt de konst van swemmen mogen leeren,
 Soo dat mij seker dogt in desen grooten noot,
 Dat nu gekomen was de ure van mijn doot.
 Want ik was in de vaert wel vijf voet diep gesonken
 En had nu menig swalp brak water ingedronken:
 Soo dat ik op den gront als in een dootstuijp lag
 En niet meer hooren kost en niemant meer en sag.
 Maer siet! de goede God heeft mij nog willen sparen:
 Mijn medgezel trok mij uijt 't midden van de baren,
 Soo dat ik met het hoofd heel buijten 't water stont,
 Mits ² ik een vasten stap voor mijne voeten vont.
 Dus quam ik naer het strant getreden en getrocken:
 Mijn armen stijf van kou, mijn beenen als twee blokken
 En kosten nauwelijx mij dienen tot gebruik.
 Daer vlotten op de sloot mijn mantel en paruijk:
 De boot stak in den gront, de koude deet ons beven;
 Wij stonden op het strant als tussen doot en leven.
 Ook was de wint soo fel, en sulck een weeke gront
 Dat niemant van ons-bei op vaste voeten stont.
 Wij sagen rondom ons noch huijsen nochte boomen:
 Het lant was overal bepaelt met waterstroomen,
 Soo dat geen uitvlugt was in desen droeven noot
 Als weder uit den gront te trecken onse boot.
 Dit deden wij met vlijt, ook tussen dolle winden,
 Die voor den tweeden keer ons schenen te verslinden.
 De pomp was onse hoet (de noot vint altijd wat!)
 Waermeê wij uit de boot uijtputten 't droevig nat.
 Dus sijn wij wederom, met onze natte leden
 En half verstijft van kou, in onse schuijt getreden,
 En sijn in korten tijt in 't dorp gekomen aen,
 En heb daer met 'er haest aen mijne pligt voldaeen;
 En heb straks mijne reis te voet naer stat hernomen,
 En ben regt vóór den nagt de poorten ingekomen,
 Beslijkt, vermoeit, verstijft door sneew en kwade locht,
 En braekte stadig uijt het ingedronken vocht.

1 Scheepsterm: *eensslags*. 2 In stede van *vermits* gelijk elders meermalen.

Hij gink ons-allen voor met een godtvrugtig leven:
Sijn woorden sijn nog diep in mijn gemoet geschreven.

Adrianus' moeder heette Maria Haenappel, die haren echtgenuot tien jaren overleefde.

Ons moeder stierf daernae drij min als dertien jaren ¹
En leide in het graf nu vrij al grijsse haren.
Sij stierf godvrugtiglijk met kruijs en keers in d' hant,
Terwijl ik stont en bat omtrent haer ledikant.
Sij was een goede vrouw, die ons plagt te beminnen
Als 't pit van hare oog': haer hert en al haer sinnen
En alle hare sorg en alle hare vreugt
Was, om haer kinderen te voeden-op in deugt.

De oudste der telgen, uit het huwelijk van Gijsbert Cosijns en Maria Haenappel gesproten, was Isabella, een nederig klopjen of geestelijke dochter, welke den 8ten Februari des jaars 1688 tot een beter leven overging.

Sij was een deugtsaem Maegt en stigbaer in haer seden,
Die heele dagen lank besteedde in gebeden:
Sij nam ook heel jonk aen den geestelijken staet
En droeg een witte siel, maer in een swert gewaet ².

Ons klopjen Isabella "wit van ziel en zwart van gewaad", had de voetstappen betreden van hare "Matante" Maria Cosijns, wier gedrukt doodsbericht, tegenover blz. 2 van ons manuscript ingeplakt, het volgende te lezen geeft:

"Jesus, Maria, Augustinus, Elisabeth.

"In 't jaer Ons Heeren 1670, den 21 Meert, is binnen Antwerpen in 't groot Gast-Huys van St Elisabeth, salighlijck overleden onse seer beminde mede-suster, suster Maria Cosijns, ghewapent ³ sijnde met de H. Sacramenten van onse Moeder de H. Kercke, ons achterlatende veel goede exempelen besonder van eene groote liefde ende bermhertigheydt aen de arme siecken, in welcken tijdt sy de arme Litmaten Christi seer vierighlijck heeft ghedient 26 jaeren; gheprofessit 24 jaeren; oudt wesende 46 jaeren: voor wiens Ziele wy versoecken U. L. Ghebeden uyt liefden."

¹ Zulke en dergelijke tijdsbepalingen en getalberekeningen treft men in die dagen en vroeger veelvuldigh aan.

² Blz. 267 H.-S. ³ Voorzien met: 't latijnsche *munus*.

De Antwerpsche Cosijnen maakten gansch eene geestelijke familie uit: want, behalve dat zij vermaagschapt waren aan de Van Honsems en de 7 Jezuïeten-gebroeders Van Suerck ¹, zonen van één huwelijk, gewaagt pater Adrianus nog van een ouderen broeder, tevens zijn ordegenoot ², die den naam van Joannes droeg en in 1710 met de zielzorg belast was in de aloude hoofdstad van Vlaanderen,

mijn broeder,
Tot Brug van Christi-kerk nu geestelijken hoeder ³.

Alleen de jongste van Adrianus' zusters, Anna Josina genaamd, trad in den huwelijken staat, en wél met Joannes Balthazar Bouvaert, een thans vergeten maar eertijds zeer gevierden bouwkunstenaar, die in der tijd er veel toe bijgedragen heeft om de villas in Antwerpens omstreken, en de Schelde-stad zelve en hare kerkgebouwen met de gedenkteekenen zijner kunstvaardigheid te verfraaien.

Ja, Bouvaert was een man soo liefgetal in seden,
Soo wonder in verstant, soo bondig in sijn reden,
Soo aerdig in sijn spraek, soo soet in sijnen lach,
Dat hij als 't-herte stool van die hem maer en sag.
Antwerpen is nog vol van treffelijke werken,
Van menig schoon cieraet aen hujsen, wallen, kerken,
Van menig edel strael ⁴ in plaetsen van plesier,
Gevonden door sijn konst, gestelt door sijn bestier.
Op 't pronktooneel, de Meer ⁵, daer bouwkunst is besloten,
Staet een groot, pragtig kruijs van brons vergult gegoten;
Heel Neerland stont verstelt, als op een blijde feest ⁶
Dees plaets nog was verciert door Bouvaerts kloeken geest.
Een schoone segeboog op konstige pilaren
Was aen dit kruijs gestelt en hadde vier altaren
Naer Oost, West, Noort en Suijd: door menige fontein

¹ Verg. de genealogische elementen in Bijlage I en D. Warande X, 322.

² Geb. 15 Dec. 1650, S. J. 26 Sept. 1669, † 11 Oct. 1719 te Brugge. Van 1684—94 missionaris op Ameland, waar wij hem hierbeneden zullen ontmoeten op dat vrije erfgoed der Katholieke Camminghas.

³ Blz. 9 en 264 H.S. ⁴ Waterstraal, fontein.

⁵ "Een vermaerde groote plaets t'Antwerpen".

⁶ "1685, op het honderdste jaer, dat de stat weder was Catholiek geworden" toen Pater Hazart "in de kereke van 't Professenhuis binnen Antwerpen preekte op het Jubilé van het innemen der stadt door den prince van Parma" en het thema behandelde: *Calvijn verslaegen in de eerste gronden van sijne grouwelijke leere der Praedestinatie.*" Zie mijn "Corn. Hazart, S. J." in den *Volks-Atm. v. Ned. Katholieken*, 1871 blz. 9.

Was 't Kruijs en Ark ¹ verciert met vocht als kristallijn.
 Hoe menig schoone bron met wonder hooge sprongen
 Is niet door sijn vernuft uit d'aerde opgedrongen,
 Die nog op heden vloeijt in menig heeren-hof
 En samen met haer nat spreit uijt haer vinders lof!
 Hoe menig princen-tuijn, beset met schoone dreven,
 Van hem eerst op 't papier in klijnder schets geschreven!
 Soo dat sijn soete konst en wonderlijk verstant
 Nog na sijn doot tot lust is van sijn vaderlant.
 Liefhebbers van de konst, wilt gij iets schoons aenmerken,
 Stelt maer eens uwen voet tot eene van de kerken,
 Die men Sint-Jacobs noemt, in de vermaerde stat,
 Die van een werp van d'hand heeft haren naem gehat.
 Want, soo men tot de kerk maer suidwaert stelt de voeten,
 Komt sig in het begin een schoon portael ontmoeten,
 Een werk van sijn bestier, dat wonderpragtig staet
 En dat aen heel de kerk is als een pronkieraet.
 Geen beelden moeten 't sijn, die soo een werk verciereu;
 De lijsten overal sijn soo vol nette swieren,
 Dat het een wonder baert en lust voor iedereen
 En toont hoe soet de konst ook speelt in harden steen.
 Het is nu agttien jaer of daeromtrent geleden
 Dat hij gink sijn vernuft aen dit portael besteden,
 En dat tot heden toe nog tot een wonder dient
 Aen alle, die de konst naer regten eisch bemint ²

Over Anna Josina Cosijns en den kunstminnenden Bouvaert, haar echtgenoot, alsmede over hunne vijf kinderen, Joannes vooral, die, onder den kloosternaam van Frater Godefridus, ten jare 1705 in de Cisterciënser Abdij van Sint Bernarts trad en aldaar de talrijke verzen van zijn Heerroom Adriaan met de grootste piëteit bewaarde en met het taaiste geduld eigenhandig overschreef — zullen wij later gelegenheid hebben te spreken ³.

Ik moet hier den lezer verschooning vragen dat ik mij en hem

¹ Dat zal een Fransche *arc* of zegeboog moeten verbeelden.

² Blz. 267, 268 H.-S.

³ Frater Godfried, (zie Bijlage I) die op 't voorbeeld van "Menoncle" ook zoo wat poëtiseerde, maakte het volgend grafchrift op zijn zaligen vader (blz. 654, H.-S.):

Hier rust de wijdvermaerde Bouvaert,

Die voor zijn tweeden naem met regt mag voeren Goedaert:

Maer, vraegt gij wat hem bragt ter doot?

Zijn geest was voor zijn lijf te groot.

Gelukkig dat eerbied en goede smaak hem belet hebben, het eerste rijmwoord nader te ontleden (spreek uit: *boevaert*)! Maar ook gelukkig, dat we het tweede rijmwoord bezitten: wij leeren er de uitspraak van den eigen naam door kennen en brengen ze niet met *bouwen* in betrekking.

zoo lang heb opgehouden bij deze genealogische bijzonderheden : ik hield ze echter voor noodzakelijk tot recht verstand van al het volgende en maak dus de woorden van J. Van Lennep, uit een zijner boeiendste vertellingen ¹, tot de mijne: "Dat moge al geen vermakelijke lectuur zijn; doch eene lijst van personen voor een tooneelstuk is dat evenmin en toch zou niemand, die er zich toe zette zoodanig stuk te lezen, die lijst overslaan, veel minder haar willen missen."

Adrianus en zijn broeder Joannes sleten natuurlijk hun eerste vroolijke kinderjaren in 't ouderlijke huis. De eerste wetenschappelijke vorming ontvingen zij te Nijvel, in wijderen zin "eene fransche stad" door onzen rijmkonstenaar genoemd: — want aan "Mameer" Cosijns ging niets meer ter harte dan eene degelijke en deugdzame opvoeding harer kinderen.

Geen moeder kost haer kint meer jonst en liefde tonen :
Sij liet ons buiten-huijs in Fransche steden wonen
En scheidde sig van ons, ook tegen haren sin,
En stelde ons profijt ver boven hare min.
Wij stonden in haer hert in 't binnenste geschreven,
Ja schenen selfs te sijn de adem van haer leven ².

De latijnsche scholen, gelijk hij zelf den 9^{den} October 1676 eigenhandig in 't Novicen-album ³ heeft aange teekend, volgde Adrianus gedurende 7 jaren aan 't Jezuieten-collegie zijner vaderstad: en dat de fraaie letteren niet zonder eenig welslagen door hem daar beoefend werden, bewijzen zijn letterkundige werkzaamheden op rijperen leeftijd, al is hij dan ook nimmer een hoogvliegende adelaar in de kunst geworden. Den 12^{den} September 1676 was de achttienjarige jongeling door den, ook als schrijver ⁴, niet onbekenden Brusselaar Pater Ignatius Diertins, destijds overste der Vlaamsch-belgische Provincie, te Antwerpen in de Societeit aangenomen; en reeds den 28sten daaraanvolgende werd hij tot het Noviciaat te Mechelen toegelaten, na bij den Rector van 't Collegie aldaar, Pr. Franciscus Dubois, het gebruikelijk

¹ "Rustenbergh" in zijne *Verspreide opstellen* I, blz. 228.

² Blz. 266, H.-S. ³ Zie Bijlage II.

⁴ Verg. de Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Comp. de Jésus*, III p. 371.

examen te hebben afgelegd. De proeftijd geëindigd, herhaalde Adrianus zijne letterkundige- en besteedde hij twee jaren aan de wijsgeerige studiën. "In de Latijnsche scholen — zoo schrijft een tijdgenoot¹ — heeft hij de Jonkhijt 6 jaer onderwesen": dat geschiedde onder andere in 't collegie te Roermond.

Na vervolgens den 4-jarigen cursus der Godgeleerdheid te Leuven gevolgd te hebben, werd hij in 1690 tot de priesterlijke waardigheid verheven. Het zoogenaamde derde proefjaar en een kortstondig verwijl te Lier, zal voor Adrianus Cosijns eene voorbereiding geweest zijn tot het zendelingsleven in Friesland, in 't hem zoo dierbaar geworden Friesland, dat hij, na 14-jarigen arbeid als balling uitgedreven, eens zou toespreken²:

Vaer wel, Vrieslant, vaer wel, dat ik nu moet verlaten!
 O! kost mijn ballingschap en mijne vlugt u baten!
 Vaer wel, o Vriesche kust, wees voor het laetst gegroet:
 Ik ga op ander lant nu stellen mijnen voet.
 O! kost ik met mijn bloet herstellen de Altaren,
 Van u te neer gevelt nu over vele jaren,
 Die aen de ketterij slechts dienden tot een roof.
 O! kost ik met mijn bloet herstellen 't Roomsche geloof!
 O! dat gij u weerom liet stieren met de toomen
 En buijgen onder 't juk van Clemens³ Paus van Romem!
 O lant van mij bemint, door uw hardnekkigheijt
 Sijt gij het eelste deel van uwen luijster kwijt.

Volgen wij thans meer van nabij den Frieschen zendeling in zijne dichterlijke bespiegelingen en op zijn apostolische tochten: want terwijl hij het eene deed, verzuimde hij het andere niet.

Talrijk zijn de voetstappen der Jezuïeten op Frieschen bodem. Vroegtijdig reeds hadden zij een waakzaam oog op dat land gevestigd; en nog vóór de beslissende zegepraal der Hervorming had Anseke Bockes (Andreas Boccatus) Bruijnsma, van Ipekolsgea geboortig, eene poging gewaagd, om te Sneek, te Woudsend en te Ylst een collegie te vestigen, dat ijverig werkzaam zou wezen

¹ Hendrik de Vaedere, de Rector van 't Kortrijksche Collegie, toen hij in een rondgaanden brief, den 11^{den} Maart 1711, kennis gaf van Cosijns' overlijden. Die brief beslaat blz. 3 en 4 van ons manuscript.

² Blz. 7, H.-S.

³ Deze versregels werden in 1708, dus onder het pausschap van Clemens XI, uit Kortrijk gericht "aen de Edele Joffer Garlanda Lisetta de Wolff, wonende op het slot te Burgwert in Vrieslant."

ter verspreiding van 't godsdienstig onderwijs en tot behoud of verlevendiging des alouden geloofs ¹.

Behalve de uitvoerige berichten, welke men daarover lezen kan in 't verhaal van Pr. Van der Heijden, zij hier nog vermeld (wat men daar niet lezen kan) dat Anscke Bockes, de kloeke Fries, die de beeldstormers te Leeuwarden en te Antwerpen zoo onverschrokken in de oogen dorst te zien, tot medehelpers en metgezellen in Friesland had de paters Gerard Pesch, Hendrik Everhards, Frans van Asten, Julius Behm en Philips Haeg ².

Toespelend op den apostolischen tocht van den wakkeren Jezuiet naar Pruisen, zingt de Friesche schrijver Marten Hamkema of Hamconius, volgens eene minder vloeiende vertolking uit het Latijn zijner *Frisia* ³:

Het licht van 't rein geloof is in de Noordsche streken
 Door Anscke Bockes' zorg voor 't allereerst ontsteken;
 Hij had, als door zijne Orde aan Jezus' dienst verplicht,
 Voor haar een vast verblijf in Wilna's vest gesticht.
 Met lof mocht hij weleer in Frieslands scholen leeren,
 Woudsend en Ylst hem met zijn driet al broeders eeren,
 Toen hij de vroomheid prentte in 't hart der tedre jeugd,
 Ten tijde dat men van de oudvaderlijke deugd
 Reeds afweek. Op dees man durft Ipekolsga bogen!

Wat in 't bijzonder Bolsward betreft, het meer vaste middenpunt der werkzaamheid van onzen zendeling, daarover vond ik vermeld, dat de Amsterdamsche bekeerling Godfried Wandelman, die reeds van 1616 tot 1618 de geloovigen te Middelburg had verzorgd, in 't laatstgenoemde jaar door Pr. Karel

¹ *Verhaal van de verrigtingen der Jezuieten in Friesland door Pr. Willebrordus van der Heijden, uit het Latijn vertaald... door Dr. H. Amersfoort en Mr. H. A. Evertz*, blz. 3 en volgg.

² Zie Fred. Reiffenbergii *Hist. Societ. Jesu ad Rhenum inferiorem*, blz. 104, eene bron door de uitgevers der *Verrigtingen* op hun blz. 223 niet aangehaald, en waarschijnlijk niet gekend.

³ In de aantekeningen op Van der Heijden, blz. 222. Met en naast den Zal. Petrus Canisius, Caspar Berse dien tweeden Xaverius, Nicolaus Florensz. van Gouda den troostengel van Maria Stuart, den trouwen Amsterdammer Cornelius Crocus en de beide Nijmegenaars Thomas Lentulus en Hendrik Denys, behoort Anscke Bruijnsma tot de oudste en stoutste Noord-Nederlandsche Jezuieten. — De achtenswaarde familie bestaat nog.

Scribani, overste der Vlaamsch-belgische provincie, naar de Friesche gewesten is gezonden ¹. Gedurende 15 maanden ijverde hij voor 't katholiek geloof te Bolsward, Harlingen, Sneek, en in de naburige plaatsen. Spoedig had hij zich de hartlijkste genegenheid des Frieschen volks weten te verwerven, maar tot groot verlies dezer oorden werd hij, tegen het einde des jaars 1619, door den Provinciaal Antonius Sucquet naar Belgie teruggeroepen.

In 't vroege voorjaar van 1620 is Dominicus Schenkel, een Hagenaar, aan Wandelman opgevolgd en heeft ongeveer zes maanden te Bolsward en omstreken doorgebracht. Toen werd deze naar 't meer belangrijke Leeuwarden uitgenoodigd, vermits aldaar zijn ordebroeder, de Antwerpenaar Egidius de Meyer, ten huize van Jonkvr. Anna van Espelbach ², door den hoofdofficier gevangen genomen en op 't landschapstuchthuis was ingekerkerd ³.

Sinds is Bolsward, waar tot nu toe geen vaste statie was opgericht, voor eenigen tijd door de Jezuïeten verlaten. — Zij keerden echter weder in 1633. Ik lees daarover in 't verhaal van Pr. Willibrordus van der Heyden ⁴: “Den 29ten October van dit jaar (1633) heeft Bolsward eenen arbeider uit de Sociëteit bekomen. Dit was Johannes Johannesz. Steenwijck, die ten gevolge van 't verwoesten van geheel Duitschland door de Zweden, uit dat land voortvluchtig, zich begeven had naar Amsterdam. Toen hij aldaar zijn ouden vriend Leonardus Marius be-

1 T. a. p. blz. 59. Aan dezen Govert Wandelman, vermoedelijk een broeder of neef van den door Vondel bezongen Joannes Wandelman (v. Lenneps uitgave VII, blz. 784. Verg. *Vondels gedichten op de Sociëteit v. Jezus*, blz. 29) heb ik eenige bladzijden toegedacht in *Het boek der Nederlandsche bekeerlingen*. Hij schijnt de man aller gevaarlijke expedities geweest te zijn: in 1632 bevond hij zich in den Bosch gedurende de belegering, en in 1636 genoot hij de eer van gebannen te worden uit Maastricht door een plakkaat der generale Staten. Zie C. Waldack, *Historia provinciae flandro-belgicae*, pag. XXXIII.

2 Zie Bijlage III.

3 V. d. Heyden, t. a. p., blz. 60, 61.

4 *Verhaal van de verrigtingen der Jezuïeten in Friesland*, blz. 112. Verg. blz. 150, 152, 166, waar men leest: “Te Bolsward is werkzaam Heer Johannes Steenwijck, zoo ook in 11 dorpen: Burgwert, Wommels, Hennaerd, Itens, Waexens, Jens, Spannum, Coebaert, Hijmerts, en andere; in de stad biechten bij hem ongeveer 60 personen en in de genoemde dorpen 140; het getal der toehoorders is veel grooter.”

zocht en met hem sprak over het bekomen eener vaste plaats, waaruit hij zijn bejaarden vader, welke door de Zweden van al zijn goed beroofd was, en diens huisgezin mochte onderhouden, heeft Marius hem Bolsward aan de hand gedaan. — De eerste begunstigers onzer zending zijn aldaar geweest Theodorus Hania, Doctor in de Rechten, Jelte Lieuwes, Clemens Theodorus en Johannes Jetses; hierbij heeft Pater Steenwijck door zijn beleid en zijnen, het volk aangenamen omgang, vervolgens anderen weten te winnen.”

’t Had intusschen den ijverigen zendelingen niet aan vervolging ontbroken. Den 3^{en} November des jaars 1638 was door den secretaris der “ghedeputeerde Staeten van Friesland” een streng plakkaat onderteevend, waarin, onder meer, het volgende bepaald werd: “Alsoo, niettegenstaende d’expiratie van den Treve¹... evenwel de schadelycke secte van Jesuiten en andere priesters... heur onderstaen in dese landen te comen, omme de goede ingesetenen met haere valsche leeringhen tot afgoderye te brengen.... *soo ist*, dat wy verboden ende geinterdiceert hebben, verbieden ende interdiceeren by desen, dat geene Jesuiten, ofte in eenighe graden ofte deele van hun order wesende².... in dese provincie sullen moghen comen ofte verblyven, ’t sy oft de selve ingeboornen syn oft niet;... ende hebben geordeneert ende ordeneeren by desen, dat alle voorschreven Jesuiten.... binnen ses daghen van de publicatie van desen, daer uyt sullen moeten vertrecken, op pene....³” En nu volgt eene drievoudige pene ter sanctie van dit echt Bismarckiaansch plakkaat. Den eersten keer, zullen de overtreders gerantsoeneerd worden, maar niet lager dan 100 ponden vlaamsch (700 gl.); den tweeden keer, zullen zij gegeeseld worden, gebannen en beboet; den derden keer, zullen zij nog strenger aan den lijve worden gestraft, met verbeurtverklaring van al hun goederen, enz. enz.

De Friesche magistraten, die Prins von Bismarck een derd’-

1 Het twaalfjarig bestand 1609—1621.

2 Men ziet of liever hoort het: de *verwantschap* met de Jezuiten is zoo oud als de weg van Kralingen.

3 C. Waldack, pag. 97. Verg. Eckhoff’s *Beschrijving van Leeuwarden* II, 172.

halve eeuw, niet slechts in tijd maar ook anderszins, blijken vóóruit te zijn geweest, konden echter hun doelwit niet bereiken. Want de oude Friesche geschiedschrijver Foeke Sjoerds¹ slaat den nagel op zijn kop, waar hij schrijft: "Jesuiten zyn by herhaalde plakaten scherp verboden eenige statie te bekleeden; dog of 'er onder dit getal geene van die Sociëteit gevonden worden, is een zaak die het onderzoek der Regeringe blyft aanbevolen." Ja, de onverschrokken zendelingen luisterden liever naar Pr. Adrianus Poirters, die hun twee jaren later zou toeroepen²:

Kloeke jaegers, die de kuylen
Weet, waer dat de sielen schuylen,
Jaegt met ijver, jaegt by nacht!
Noyt en vondy beter jacht.

Zij zetten dus hunne jacht voort op de kostbare "Friesche sieltjes", en sedert het vertrek van den laatst vermelden Joannes van Steenwijk in 1648, tref ik een lange reeks³ van missionarissen te Bolsward aan, onafgebroken voortlopend tot het jaar 1776, toen Pr. Franciscus Xaverius van Beggoden, die er 43 jaren de zielzorg had gedragen, en zijn medehelper Herman Le Marichal, krachtens een plakkaat der Staten van Friesland⁴, de provincie moesten verlaten, en de St. Martini-kerk overlieten aan de seculiere geestlijkheid.

In die lange reeks van kloeke zendelingen — onder welke twee Antwerpenaars, Willem van Aelst en Philips Nuijts (Nutius), van de bekende boekverkoopersfamilie, eene bijzondere vermelding verdienen, als medehelpers van Christina van Zweden, bij haar terugkeer tot het Katholicisme — neemt Adrianus Cosijns, onze dichter-missionaris eene eervolle plaats in.

Ten jare 1694 was hij in Friesland aangekomen, ten einde

¹ *Algemeene geschiedenis van Oud en Nieuw Friesland*, II, 2, blz. 897, 898.

² Zie mijn *Pr. Adrianus Poirters, S. J.* in den *Volks-Alm. v. Ned. Kath.* 1872, blz. 104.

³ Zie Bijlage IV.

⁴ Dat plakkaat, van den 16 Maart, ontzede aan alle Oud-Jezuïeten het verblijf in Friesland. De eerste wereldlijke priester in de oude Jezuïeten-kerk te Bolsward, was Lambertus Ignatius Pluym.

den Duinkerkenaar Pr. Augustinus Clayssonne te vervangen. In een "aenspraek tot Vrieslant, alwaer ik binnen Bolswaert over de 14 jaer gewoont hebbe" heeft hij zelf ons zijn dagelijksch leven aldaar en niet zeer benijdenswaardigen toestand geschetst ¹.
 Luister: 't is van top tot teen Vader Cats, meer nog dan Vader Poirters.

In Vrieslant kost ik schier mijn volle rust (niet) rapen,
 En naulijx éenen nacht met volle luste slapen
 Uijt vrees van 's werelts recht, dat dikwils met geweld
 Als van een schelm of fielt ons deuren nedervelt.
 Ja, als wanneer ik hat de tijdinge ontfangen
 Dat het was op de been om iemand maer te vangen,
 Dan nam ik geen verblijf ook in mijn ijgen dak
 Maer kroop dan hier dan daer tot mijn groot ongemak.
 'k En kost ook niet gerust doen d'hijlige offeranden
 Aen het gewijt Altaer, uijt vrees van in hun handen
 Te vallen onversiens: dus moest men houden wagt
 En hebben d'oog' in 't seil bij dagen en bij nagt.
 Ik wist wat was geschiet aen een van mijn geburen ²
 Als m' in sijn huijskerk brak door neergesmeten muren,
 Met degens in de hant, alwaer wiert 't kerke-goet
 Ja 't hijligst offerbroot geplettert met den voet.
 Ik heb daerna gehat het misboek in mijn handen
 Dat was op 't Altaer, en wiens bladers ende banden
 Dus waren door den kap van bijl of van rapier
 Geschonden, dat 't gedek schier hong aen het papier.
 Ook was ik-selvs geweest tot tweemaal in hun handen;
 Eens, als ik in een dorp ³ deê d'hijlige offeranden;
 Ik wiert van het Altaer heel onvoorsiens gevat,
 Soo haest ik uijt den kelk het bloet genuttigt hat.
 Eens, in mijn ijgen huijs ⁴, wanneer van alle kanten
 Mijn woonplaats wiert omringt van de geregts-travanten;
 En mits ⁵ er wiert een deur te haestig opgedaen,
 Soo kost ik hun geweld en handen niet ontgaen.
 Dus moest ik overal, en schier gestadig, vreesen
 Om niet heel onverwagt weer aengetast te wesen
 Van dat sweetdragend rot. Soo maer een harde klop
 Wiert aen mijn deur gehoort, sprong ik van tafel op:
 Ook quam men menigmael mijn slaep en ruste stooren
 In 't midden van den nagt, om biegt te komen hooren
 Van eenen sieken mens, vol droefhijt en vol pijn

1 Blz. 279, H.-S.

2 "Bij mijnheer van Liu op de Riep" H.-S. Dat zal Dronrijp moeten verbeelden, waar werkelijk eene statie was.

3 "Tot Arum halfweg tussen Bolswaert en Harlingen" H.-S.

4 "17 Januari 1703" H.-S. 5 *Vernits*. Verg. blz. 9, noot 2.

En die op 't laetst versogt van mij beregt ¹ te sijn.
 Hoe dikwils heb ik 's nagts met half verstijfde leden
 Geseten in een schip of op een peert gereden,
 Wanneer men schier geen hant voor sijne oogen sag,
 Terwijl een iedereen in soete ruste lag.
 Daer quam vaec hagel bij en sneew en wint en regen,
 Soo dat mij water, locht en alle dink scheen tegen,
 Soo dat, als ik mijn loon niet hat van God verwagt
 Om eenig werelts-goet dit werk noijt had volbragt.

Dat moeitevolle missiewerk was echter niet geheel zonder menschenlijken troost, ook voor hem niet die zich alles getroostte "ter meerdere eere Gods".

Meermalen is 't mij gebleken dat de oudste en adelijkste geslachten, over 't algemeen, het langst getrouw bleven aan de aloude Moederkerk, en dat sommige van hen weer de eerste pogingen in 't werk stelden om het verlorene te herwinnen of 't nog ongeschondene te bewaren. Zij bedienden zich daartoe, in weerwil der plakkaten, veelal van de Jezüieten, aan welke zij niet zelden hun meest belovende zonen afstonden en altijd hunne veilige kasteelen open stelden. Aldus hadden Pieter de Huyter, uit de bekende familie van dien naam waartoe ook Pontus Heuterus behoorde, en Maria van Oud-Heusden, wier zonen Walter en Frederik in de Societeit traden, een Jezüiet gehuisvest op hun kasteel van Oud-Heusden. Evenceens verwijlden de Jezüieten op het slot van Roon bij Geertrui de Huyter en Pieter van Roon en Pendrecht, die insgelijks twee zonen, Willem en Cornelis, aan het gezelschap schonken ². 't Is niet onmogelijk dat deze familiën, met de Gramaijes, de Van Burens en de Friesche Camminghas vermaagschapt, aanleiding hebben gegeven tot het veelvuldig verkeer der Jezüieten ook bij den Frieschen adel. Althans op de Wiarda-state te Goutum, het

¹ Van de laatste sacramenten *bediend*; nog gebruikt in Zuid-Nederland. Zoo verhaalt ook G. Brandt dat Vondel "op zijn dootbedde, volgens de wijze der Roomsche Kerke was *berecht*". Hooft N. H. 208, spreekt van "*berichting* der Kranken."

² Verg. *De Katholiek* 1864, I, blz. 357, 360, 361 en 362 op Halteren, Oud-Heusden, Pendrecht, Roon in *de Navorscher* 1873, blz. 35, het geslachtsregister der familie de Huyter. Een neef van Walter en Frederik was Pr. Joh. de Huyter, zoon v. Joh. de H. en Anna de Voogt van Reyneveldt. Hij vertrok in 1649 als missionaris naar West-Indië. Zie hierbeneden bl. 37.

schier vorstelijk verblijf der thans protestantsche Camminghas, zijn nog heden talrijke sporen van hun aanwezigheid overgebleven. Zoo nam ook Pr. Wichard Matthijssen in 1630 zijn intrek te Franeker op de stins van Hector Oenama en zijn gade Frouck Scheltema, welke het protestantisme afgezworen en een ijverige katholieke was geworden¹. Zoo verwijlde in 1634 de Friesche missionaris Nicolaas Creps nu eens bij de Lyauckemas te Sexbierum, dan weder bij de edele heeren Tzietse Peyma en Gerrit Wijtsma in Dongeradeel². Ook bij den schoonbroeder des laatsten, den bekeerling Baue van Roorda en zijne echtgenooten Dorothea van Wijtsma waren de Jezuïeten welkom³.

Iets dergelijks mocht aan Pr. Cosijns ten deele vallen.

Op een uur noordoostwaarts van Bolsward ligt aan de trekvaart naar Leeuwarden het dorp Burgwerd. Daar woonde destijds op haar slot een voortreffelijke katholieke vrouw, een afstammeling en aanverwante der oudste en edelste geslachten van Friesland, Hylck Maria van Ockinga, zuster van Jarich, kolonel in 't Staatsche leger⁴. Dochter van Lolle v. O. en Luts Mary Bockesd'. van Sternsee, was zij in eersten echt getrouwd geweest met Pieter Lolles van Buygers en werd in dat huwelijk de moeder van Maria Gertrudis en Petronella Maria. In 1695 was op het slot te Wommels de echtverbintenis gevierd dezer Gertrudis met den katholieken Groninger Clemens Pathuys, door Pr. Cosijns bezongen⁵. In tweeden echt was Hylck van Ockinga verbonden met Jan Hendrik de Wolff of de Wolfs, die zelf reeds weduenaar was der in 1681 overledene Gerlant

1 V. d. Heyden, blz. 105, 106.

2 T. a. p. blz. 118. Verg. hierbeneden blz. 37.

3 T. a. p. blz. 276 en 283.

4 Een geheel familietafereel van 1532 is nog aanwezig op de Orxma-State te Menaldum. Het stelt voor Joost van Ockinga van Burgwerd met zijn echtgenooten Luts, benevens hun zoon Hero en hunne dochter Rixt. Zie H. van Rollema in de *Friesche Volks-Abn. voor 1844*, blz. 169 en t. a. p. een gekleurde afbeelding der schilderij.

5 Blz. 27 H.-S. Den 5 October 1696 bezong Cosijns de geboorte van Joannes Amelius Buygers, een zoon uit dat huwelijk gesproten (blz. 101, H.-S). Nog heden ligt eene hofstede *Buigers* ten Zuidoosten van Lekkum in Leeuwarderadeel. Zie Hettema's *Oud en Nieuw Friesland* blz. 14.

van Aylva¹. Ten minste drie dochters ontsproten uit die tweede echtverbintenis, te weten Gerlanda Elisabeth, ten jare 1710 op 23-jarigen leeftijd overleden, Anna Catharina gestorven in 1709, 21 jaren oud, beiden geestelijke maagden, en Frouck Dorothea de Wolff, de toekomstige echtgenoot van Sjuick van Cammingha, broeder van Valerius Vitus van C., wiens zoon tegen het midden der XVIIIe Eeuw met Anna Catharina Eleonora van Albada trouwde². Al die geslachten waren destijds, althans grootendeels, nog Katholiek.

In den boezem dezer, aan 't aloude geloof innig getrouwe, familie van Ockinga werd Cosijns steeds met godsdienstigen eerbied en de hartelijkste gulheid welkom geheeten, en er ontstond tusschen den missionaris en de meeste leden van dat geslacht eene vertrouwlijkheid, welke u telkens van genoeg doet glimlachen, bij 't lezen der talrijke berijmde brieven van Adrianus, aan zijne Friesche vrienden en vriendinnen. Menigvuldig zijn vooral de epistels aan de jeugdige Gerlanda Lisette of Phemia³, welke de Bolswardsche missionaris niet slechts in 't geestelijk leven, maar ook in de dicht- of "rijmkonst" had geoeffend en gevormd. Dat is reeds duidelijk genoeg op te maken uit den volgenden brief, aan de 10-jarige "Joffer Isabella" als dankzegging gericht voor "een korfken appels met een gedicht van haer aen mij gezonden, 12 Sept. 1697".

Ik heb, o edle Maegt, nu over wijnig dagen
Ontfangen uw gedicht en dat met groot behagen,
En samen het geschenk van 't edel boomgewas,
Het soetste, dat men oijt in eenig hoven las⁴. —

1 Haar portret is nog in wezen op de Wiarda-state te Goutum bij Leeuwarden.

2 Zie Bijlage V, en de gansche genealogie der Ockingas in het prachtige *Stamboek van den Frieschen adel door Hetteema en Van Halmael*. Hector van Albada, in 1622 te Sneek geb. uit Hector Joannes en Maria v. Hoytema, werd Jezuïet in 1652, † 5 April 1703 te Antwerpen. Zijn halve-broeder was Pr. Ambrosius van Rheen, in 1606 te Leeuwarden geb. uit Hector v. R. en Wed. Mary Broersd. v. H., in 1626 S. J. en in 1647 als missionaris † te Oude-Tonge (*Stamb.* I, 300. II, 202). Lezenswaardig is ook hier de beschrijving der *Wiarda-state* door G. A. Six (*De vrije Fries*, 1870).

3 Brieven aan haar uit Bolsward en Kortrijk, H.-S. blz. 5—10, 31, 32, 116, 117—119, 309—311.

4 Plukte, verzamelde.

't Coleur was wit-gemengt met klijne roode plecken,
 Bequaem om d'ooogen selfs tot lusten te verwecken;
 De smaak was wijnig suer, maer dese surighijt
 Was wederom vermengt met wonder soetighijt.
 Dees giften sullen mij voortaan op u doen denken,
 Meer, of gij quaemt een gift van gaut of silver schenken:
 D'een gift is van den hof, d'een van uw pen en hant,
 Een vrucht van uwen boom, een vrucht van uw verstant.
 O vruchten wonder soet! Maer boven alle giften
 Is mij seer aengenaem de sin van uw geschriften;
 'k En aght de letters niet, maer aght daervan den sin,
 Want in uw lettergift sijn schoon beloften in.
 Gij schrijft mij dat gij *hoopt nog dagelijx te leeren*,
 Dat gij *met ootmoet wilt Godt dienen en Godt eeren*,
 En dat gij *dagelijx sult wesen wonder soet*:
 Gelukkig, soo gij maer naer uw beloften doet!
 'k En aght de letters niet, die gij mij hebt geschreven,
 'T en sij gij metter daet daer proeve gaet van geven;
 'T en sij gij door het werk bekraghtigt uw geschrift:
 Dan aght ik uw geschenk voor d'aldereelste gift.
 Dan ben ik duijsentverf aen u, o Maegt, verbonden
 En dank u voor de gift, die gij mij hebt gesonden,
 Dan sult gij groeijen op tot uwer ouders vreugt
 En daerna ook met hen voor eeuwig sijn verheugt 1.

Die vorming en opleiding van Freule Gerlanda door Pater Cosijns, waarvan wij hier boven gewaagden, blijkt meer nog uit het volgend fragment van een langen en, 't moet gezeid, echt Catsachtig langdradigen brief, in 1708 uit Kortrijk geschreven ²:

Vermits ik, edle Maegt, u plagte te beminnen
 Van over veertien jaer, omdat ik uwe sinnen
 Tot rijm- en letterkonst genegen vont te sijn,
 En bij een edlen stam gevoegt een edel brijn;
 En in u heb geleijt den gront van 't Christen leven
 En met dees hant u eerst heb 't Hemels Broot gegeven —
 Geev' ik u eene les, van mij wel overleijt
 Wanneer ik onlanx was in mijne eensaemheijt 3.

Deze en dergelijke dankrijmen worden door den onvermoeiden verzenmaker niet zelden afgewisseld met troostbrieven. Aldus zond Adrianus den 10ten December des jaars 1709 uit Kortrijk eene "vertroostinge in siekte" aan Anna Catharina de Wolff, Gerlanda's zuster. De aanvang luidt, altijd en onveranderlijk in

1 Blz. 31, H.-S. 2 Blz. 5, H.-S.

3 In de *veenzaemheid* der geestelijke oefeningen van den H. Ignatius.

Catsiaanschen vorm, en op Catsiaanschen toon, en niet zonder
Catsiaanschen deun :

Met hertseer is tot mij de tijdinge gekomen
Dat gij, al menigmael door swakhijt ingenomen,
Veel pijn hebt onderstaen door uw verouderd quaet,
Soo dat uw leven hangt als aen een zijden draet.
Voorwaer, ik was bedroeft, als mij dit wiert geschreven
En bat den goeden Godt, dat Hij uw edel leven
Sou sparen nog wat tijt, en weder wel te pas
U soude laten sijn, soo dit u salig was.
O lieve Catharin, gij moet voor seker weten,
Dat ik, tot heden toe, nog niet en heb vergeten
De liefde en de jonst, die gij mij hebt betoont
Als ik niet ver van u in Vrieslant heb gewoont.
Dus heb ik mijne pen niet konnen hier bedwingen
Van wederom naer u in Vrieslant toe te springen,
En van tot uwen troost te schrijven dit gedigt
Waerdoor een droef gemoet wort menigmael verligt 1.

En nu volgt eene berijmde verhandeling over de “vertroosting-
tinge” in lijden, zeker wel wat lang ten dienste van iemand,
wiens leven “hangt aan een zijden draad” en die dan ook, ’t geen
de schrijver echter niet voorzien kon, 19 dagen later overleed.
Doch de gewezen missionaris, die destijds zelf voortdurend lijdend
was en het lijden zijner gewezen kudde in Friesland kende, had
gewis door vroegere ondervinding de zekere overtuiging opge-
daan, dat zijne lessen ook voor anderen haar nut zouden opleve-
ren. Uit alles blijkt dat ze met graagte gelezen werden. Ja,
blijkbaar was geheel de adellijke familie niet weinig gesteld op
de gedichten van den zendeling; en deze nam dan ook iedere
feestelijke gebeurtenis, ja schier elke gelegenheid te baat, om aan
haar, of aan iemand die maar in eenige betrekking met haar stond,
een of ander rijm-epistel te vereeren. Hiermee treden we in de
onschuldig vermakelijke familiefeesten der oud-adellijke Friesché
geslachten. Zoo zond hij den 1 Januari des jaars 1698 uit Bolsward
een nieuwjaarswensch aan Joannes Amelius Pathuys-Buygers 2
den tweejarigen zoon der bovenvermelde Gertrudis, en ’t spreekt

1 Blz. 289, H.-S. Het geheel beslaat 10 bladz. in-fol.!

2 Tot dezelfde familie behoort de Groninger Pr. Joan. Pathuys, S. J. geb. 1635,
z. van Rudolf en Wendel Vrijlinga, van 1669—1678 zendeling in zijn vaderstad.

wel van zelf (ofschoon dan ook uit de woorden des dichters) dat zulk een wensch op de eerste plaats voor de ouders van 't kind bestemd was. Het beruchte "ik en weet niet wat" kan men daar aantreffen; echt naief spreekt de onuitputtelijke rijmepistelschrijver tot een naief kind ¹:

Daer 's iet, ik en weet niet wat, dat in uw oogen speelt
 Waerdoor gij liefde wekt en ieders herte steelt.
 Daer is in uw gelaet, daer is in heel uw wesen
 Uw-ouders ijgen beelt en goeden aert te lesen.
 Gij hebt in al uw doen niet met een kint gemeen
 Als uwen ouderdom en jonge jeugt alleen.
 Ik sie van nu af aen in uwe teere handen
 Bequaemlijt tot bestier van steden ende landen.
 Als gij den klater ² roert met goude bellen aen,
 Dan sie ik helder gout in uwe oogen staen.
 Uw mooy en klijn karos en kostelijke wagen,
 Waer gij, nu nog een kint, neemt dikwils uw behagen,
 Beduijt dat gij daerna, met groot geluk vervult,
 Naturam en fortuin voor willen hebben sult. —

En ten slotte :

Ik hoop dat alles sal naer mijnen wens geschieden,
 Dien ik aen heel het huijs uijt ganscher hert kom bieden,
 En groet u voor het lest met eenen soeten kus,
 O soet en eenig kint van 't huijs, Amelius!

't Heeft al den schijn dat de menschkundige zielenherder wel eens beducht was, de vrouwelijke ijverzucht en teergevoeligheid te zullen kwetsen: om dus aan niemand de voorkeur te geven en geen kruitjen-roer-mij-niet onhandig aan te raken, richt hij zich soms tot de drie freules te gelijk. Voor een korfjen nieuwe peulvruchten, hem door éen der "Joffers" geschonken, zendt hij in 1695 aan "alle drij" het volgende niet onaardige dankgedicht ³:

O Juffers alle drij, die met uw goed' manieren
 En met uw edlen stam de Vriesche kust vercierien,
 Ik kom mijn dankbaerhijt betoonen met dit schrift
 En dank u duisentmael voor d'aengename gift;
 Voor dit schoon stok-gewas, uijt uwen hof gesproten
 En met uw edle hant al menigmael begoten,
 Een vrugt door kragt der zon gedreven uijt het stof,

1 Blz. 103, H.-S.

2 De bekende *rammelaar* of *rinkelbel*, een kinderspeeltuig.

3 Blz. 117, 118, H.-S.

Een vrugt, een edle vrugt tijt uwen nieuwen hof.
 Gij kost, naer uwen staet, geen beter gift vereeren:
 Dees vrugt kan u al veel in uwe jonkhijt leeren.
 O Juffers alle drij, ik bid u let eens wel
 Wat dat al voor gehijm steekt in dees groene schel.
 Voor-eerst, gij siet dees vrugt aen teere tacken hangen
 En met een dicke schel aen alle kant omvangen;
 Soo haest de bloem valt af, de erwt kruijpt tijt de schel
 En wast gestadig aen, belekt met dit groen vel.
 Het is een wonder saek: de andre vrugtbaer boomen,
 Die in uw boomgaert staen of langs de waterstreamen,
 Voortbrengen hunne vrugt terstont in 't openbaer:
 Den appel en de peer wort men terstont gewaer;
 Men kent de abricoo's strax aen haer schoon koleuren,
 Men kent de mercatons aen hare soete geuren;
 Maer d'erwt integendeel bedekt een groene pel:
 Hoe rijper dat sij wort, hoe harder wort haer schel,
 Haer deugt, haer vrugtbaerhijt, haer schoonhijt is van binnen.
 O maegden, prent de les eens diep in uwe sinnen:
 De deugt, de ware deugt is binnen in het hert;
 Dit is, hetgeen van Godt alleen gepresen wert.
 Al blinkt uw lijfcieraet van gout en diamanten,
 Van kostelijk satijn, van goud en silvre kanten,
 Het is al waterverf, het is al rook en niet;
 Want Godt alleen den grondt van onse herten siet.
 De erwt is in de schel, de deugt is in de herten:
 Al wat van bujten blinkt sijn maer vergulde smerten.
 Het innig sielcieraet, hetgeen van binnen is,
 Stel ik vóór al de schors van 't blinkende vernis.
 Een konstig muurtapijt hout beter sijnen luijster,
 Ver van het sommeligt gedoken in het duijster:
 De druijf rijpt alderbest bedekt met wijngaertblat,
 In 't duijster broeijt de deugt ook haren besten schat.
 O maegden, siet gij wel wat ons de vrugten leeren,
 Wanneer wij alleding ten besten willen keeren?...
 Onthout dan dese les tot uwe salighijt:
 Verbergt u in de schel van diepe ootmoedighijt.

Het innig schoon

Verdiens de kroon.

Bolswardiae.

't Behoeft nauwlijks gezegd dat niemand anders dan de edele burchvrouw Hyleck van Oekinga de spil vormde, waarom zich alles, ook voor Pater Cosijns, bewoog. Niet slechts hare geestige dochters, — wier portretten, door de hand van G. Wigmana, den Frieschen Raphaël, geschilderd¹, het Burgwerder slot ver-

¹ Zie Immerzeel en C. Kramm, blz. 1861. H.-S. blz. 304.

sierden, — werden door den dichtlustigen missionaris bezongen; menigmaal wendt hij zich rechtstreeks tot de “hooggeboren edelvrouwe” zelve, die zijne gedichten met zorgvuldigen eerbied bewaarde en er later afschriften van bezorgde aan de familie van den overleden zendeling. Nu eens zendt hij haar een loflied op “de vermakelijke wooninge te Burgwert”, waar hij zoo veel genoeglijke uren had doorgebracht ¹.

Mevrou, 'k heb aen mijn pen den vollen toom gegeven
 En kom, ook sonder gank, u in uw buitenleven
 Besoeken met dit schrift: pijs dat ik 't selver ben,
 Dat letters woorden sijn en mijne tong mijn pen.
 Ey, laet ons eens te saem door d'aengename boomen
 En laux den groenen boort der soete waterstroomen,
 En door het edel kruijt en veelderhande groen,
 Kom laet ons eens te saem, Mevrouw, de ronde doen....

En na de ronde gedaan te hebben, neemt de zendeling met weemoed en dankbaarheid afscheid van een oord, dat voor hem zoo veel dierbaars omsluit. O Burgwert! zoo ontboezemt hij zich ²:

O stil, o soet vertrek, o Burgwert edel slot!
 Roep nu en altijd uijt den lof van uwen Godt!
 Laet vrij in hoofsche praght de trotse steden woelen;
 Men sal hier minder sorg, min laet en nijt gevoelen.
 Men vint hier minder sorg, min innig siel-gequel.
 O Burgwert! soet vertrek, dat ik vóór alles stel!
 Ik wensch dat heel 't gebou met wallen ende muren
 Noch menig eeuw naer dees, ja voor altijd mag duren,
 En u, o edle Vrou, dat gij noch menig jaer
 Daer leven moogt in rust met uw lief wederpaer.

Bolswardiae, 1694.

Bij eene andere gelegenheid luidde het ³:

Mama, wij komen u met dit gedigt vereeren:
 Ey, wil een jonstig oog naer uwe dogters keeren.

En nu volgt een verjaardicht, den 16^{den} Maart 1698 “aen de Edele Vrou Maria Helena de Wolff opgedragen uijt den naem van hare dogters”. Bij eene derde gelegenheid nog voert hij het woord of liever de pen voor Hyleck zelve, haren echtgenoot heilwenschend op zijn blijden geboortedag ⁴.

¹ Blz. 23, H.-S. ² Blz. 27, H.-S. ³ Blz. 54, H.-S. ⁴ Blz. 37, H.-S.

Onder meer, wenscht daar Helena aan Joannes¹:

Kom, soet en geurig kruyt van alle Vriesche landen,
 En vlegt te saem een kroon van uwe beste panden;
 Omvang het edel hoofd, dat weerdig is gekroont,
 Maer daer nog eene siel veel edelder in woont.
 Kost ik, o lieve man, uw naem met sterren schrijven,
 Ik liet hem met de son rondom den hemel drijven;
 Ik wou dat heel de tuijn, dat elke groene tak
 Niets anders als den naem van mijn beminde sprak;
 En dat op ieder vrugt uw naem geprint sou wesen,
 En dat in ieder kern Joannes was te lesen;
 De boomen altemael, die hadden beter toon
 En onse heele hof was duisentmael soo schoon!

Door ballingschap en langdurige zieklikheid van haar gescheiden, kon de oud-zending zijne godvreezende en edeldenkende beschermvrouw maar niet vergeten. In 't begin des jaars 1710 richt hij tot haar, die nu ten tweeden maal weduwe geworden was², een lange epistel, waarin de zoetste en droefste herinneringen uit vroeger dagen herleven³.

Mevrou, 'k kom u voor 't lest door mijne letters groeten
 En worpe mijne pen voor uwe edel voeten,
 En met mijn pen mijn hert, dat, ook in ongeval,
 Aen u en awen stam verbonden blijven sal.

Nog vóór zijn vertrek, nog op het veilige Ameland vertoevend, had hij helaas! de droeve tijding vernomen van 't overliden haars echtgenoots; hij had bittere tranen gestort en overvloedige gebeden voor de rust zijner ziel, en

Ook hout ik jaergetij voor hem nog alle jaer
 Als of ik op uw slot nog tegenwoordig waer':
 Soo dat ik nimmermeer de siele sal vergeten
 Waer mee ik menig uur in blijchap heb gesleten.
 Ik was hem lief-geal, als ik tot Burgwert quam
 En dikwils mijn vermaek in uwe tuijnen nam.

Behalve het verlies harer zuster⁴, onlangs op de Ropta-state in Oostdongeradeel overleden, had de zwaarbeproefde vrouwe

1 Blz. 38, H.-S.

2 Jan Hendrik de Wolff, was den 10 Juni 1708 in 66-jarigen ouderdom overleden. Zie Bijlage V. 3 Blz. 299, H.-S.

4 Dat zal Sophia wezen: zie Bijlage V. Volgens 't *Stamboek* echter is deze Roomsgezinde "in hoogen ouderdom te Oosterlittens in 1730 overleden en de laatste van haar geslacht geweest." Ik weet dat niet te rijmen.

van Burgwerd nog een andere ramp te betreuren gehad: den 5^{den} October des jaars 1709 was haar nieuwe zieleherder, de opvolger van Pr. Cosijns, de Rotterdammer Adrianus Houtman op den huize Burgwerd-zelf tot een beter leven overgegaan en in 't familiegraf der Oekingas begraven. De briefschrijver meldt haar, dat hij, 't bericht ontvangend van 't overlijden zijns opvolgers, met aandoening haar naam en den naam van 't onvergetelijke Burgwerd, in den refter der Kortrijksche Paters heeft hooren voorlezen. O, wat een zoete herinnering voor zijn hart! Hij dankt Hijlek dat de overblijfselen van zijn medezending en plaatsvervanger door haar moederlijke zorgen...

In 't graf van uwen stam, heel pragtig door zijn steenen,
 En op een nieuw vervulft met één den selven steen
 Als die van uwen man, gedekt zijn neffens een.
 Mevrouw, hoe sullen wij de jonst oijt konnen loonen,
 Die grij aen hem, en mij, en allen quaemt betoonen
 Die sijn na mijn vertrek gekomen op uw slot?
 Wij stellen u voor borg den grooten milden Godt.

Gelijk hier boven reeds gebleken is, waren de Oekingas aan de Aylvas vermaagschapt¹. Den 10^{den} December 1699 vierde een jeugdige spruit van dat adelijk geslacht, Hans Willem Aylva, zoon eener Merode en van Tjeerd Aylva, Grietman van Wonseradeel, zijn vijftien verjaardag. Pater Cosijns, die een echte kindervriend was, maakte alweer gretig van de gelegenheid gebruik om aan de ouders van het kind een heilwensch, en aan 't kind-zelf een kunstig vervaardigd beeld ter gedachtenis aan te bieden. Het spreekt van zelf dat de dichter daarbij niet kon nalaten, om een der gloriën van 't geslacht Aylva, den oom van onzen feestvierenden knaap, den beroemden krijgsman, die eens denzelfden naam had gedragen, in zijne verzen te herdenken.

Zoo als dat gaat en gelijk het schijnt te behooren in dergelijke letterloovers, voorspelde daarbij de dichter, zonder echter profheet te zijn, dat de jonge Hans eenmaal de evenknie van den ouden zou worden².

1 Zie blz. 23 en Bijlage V. Verg. het *Stamboek van den Frieschen adel*, t. a. p.

2 H.-S., blz. 15. Hij † 1733 te Leeuwarden, begraven te Hichtum.

O alderblijdste dag! 't is nu vijf jaer geleden
 Dat gij, o edel kint, eerst sijt in 't licht getreden,
 Dat gij geboren wiert in dit ons Vriessche lant,
 Tot uwer ouders troost en heel het vaderlant!
 Groei aen, groei, edel spruijt: dat vrij de felle winden
 Van desen winters-tijt de waters samen binden;
 Dat bladers liggen af, dat bloem en boom vergaen:
 Ik sie de schoonste spruijt nog vol in leven staen.
 Ik sie van nu af aen, hoe sig komt openbaren
 Dat reden en verstant gaen boven uwe jaren.
 Uw fris en schoon gelaet, dat sig van buijten toont,
 Segt, dat een schoonder siel daer nog van binnen woont.
 Hans Willem, uwen oom, schijnt in u weer t'herleven:
 Van hem is in den Doop u sijnen naem gegeven.
 Hans Willem was een man, daer gij den naem van draeght
 Die voor het vaderlant heeft goet en bloet gewaeght.
 Hans Willem was een helt, die kost met ijsen spelen
 En kaetsen met metael: hij hat in sijn bevelen
 Als opper-veltgezag de heele Staetse magt,
 Waerdoor hij menig lant en stat ten onder bragt.
 Hij was gelijk ¹ de siel van alle sijn soldaten,
 Die hij noijt heeft in noot oft in gebrek gelaten.
 Hij trat in 's vijants lant, maer sonder ijgen baet,
 Sijn doelwit was alleen de glorie van den Staet.
 Ik roep heel Vlaenderen en Brabant tot getuijgen,
 Dat voor hem 's vijants magt heeft menigmael sien buijgen,
 Dat hij was eenen helt, beschermer van het lant,
 Die leefde niet voor sig, maer voor het vaderlant.
 O! hat die kloeke siel wat langer blijven leven ²,
 Hij hat een andre glans aen heel het lant gegeven:
 Hij hat op nieuw getoont dat Hollant weder leeft,
 Dat Hollant boven ligt en op de baren sweeft.
 Maer neen; al is hij doot, Hans Willem sal niet sterven,
 Maer sal in ieders hert een eenwig leven erven:
 Sijn kloekhijt en sijn deugt, sijn glori ende lof
 Sal breken selfs den tijt en vliegen uijt het stof.
 Ik seg nog eens: hij schijnt in u alweer t'herleven,
 Hans Willems ijgen beelt is als in u gedreven:

1 "Even als" of "geheel en al".

2 De beroemde krijgsheld stierf reeds in 1691 te Leuven, waar hij het bevel voerde over de tegen Frankrijk vereenigde krijgsmacht der Noord- en Zuid-Nederlanden. — Hij zal toch wel niet Katholiek geweest zijn? Fraas Halma schreef 't volgend grafschrift op hem (*Frisia nobilis* p. 191)

Een sprong van 't schichtig paard storte Aylva, laas! in 't graf,
 Dat dapper Heirhoofd in 't gebied der zeven Staten;
 Onsterfelijk in eer door zijnen veltheers-staf:
 Want schoon hij 't krijgsbewint op aarde heeft verlaten
 Zijn deugd staat als de zon, alle eeuwen door, te prijck
 Op duurzaam perkament met gout in 's lands kronijck.

Gij toont Hans Willems aert in allen uw gelaet,
 Hans Willem met den naem, Hans Willem met de daet.
 Groei dan, groei, edel kint, groei kloek; groeit edle handen,
 Die nog op 's vijants heir eens sullen los gaen branden.
 Groei aen, gelukkig kint, Hans Willems ijgen beelt:
 Hoe is 't dat gij mijn hert en mijne siele steelt!
 Daer is in oog en mont, daer is in al uw wesen
 Iet boven uwe jeugt en jaren uijt te lesen,
 Waerdoor ik seker sie, dat eens sal sijn vervult
 Dat gij van uwen stam de luijster wesen sult.
 Gij sult, na loop van tijt, gaen uw geslagt vereeren
 En uwen edeldom met rijpe deugt vermeereren;
 Van daer de son staet op, tot dat sij onderga,
 Sult gij doen kenbaer sijn den naem van Aluä.
 Wat heeft natuur tot u haer milden schoot ontsloten!
 Gij sijt uijt 't edel bloet van Aluä gesproten
 En uijt Merodes' stam van uwer moeders kant,
 Merodes als een son in het Spaens Nederlant:
 Merodes, Aluä! — twee adellijke namen,
 Van dit ons Nederlant voegt gij in u te samen;
 Gij sult, gelijk ik sie, milt geven wederom
 Den luijster, dien gij krijgt van uwen edeldom.
 Welaen dan, tenger kint, groei op in deugt en jaren,
 Ga edeldom en deugt in u te samen paren;
 Doe stant aen onze hoop en buijg uw teere jeugt
 Naer uwer ouders sin en naer de ware deugt.
 Ik wens uijt ganser hert, dat gij na dees vijf jaren
 Nog adem blasen moogt tot uwe grijse haren:
 Ja wens met pen en tong al wat is in mijn magt
 Te wenschen aen een kint van een soo groot geslagt.
 Bij desen blijden wens kom ik een gifte voegen
 Om samen met 't verstant de oog' te vergenoegen:
 Het is een aerdig beelt; de mont staet naer den sank,
 De vingers en de hant staen naer den trommelklank.
 Dit beelt sal, hoewel stem, mijn blyschap openbaren:
 Het sal in desen staet nog duren vele jaren
 Tot spiegel van mijn hert. Dit beelt sal voor alijt
 Een teeken sijn tot u van mijn genegenthijt.

De dood van den in 1705 overleden vader des kinds schijnt
 algemeene deelneming in Friesland verwekt te hebben. Althans
 T. Visscher *Med. Doct.* nam de taak op zich om "Friesland in
 rouw" te troosten over 't verlies van "Tjaard Baron van Aylva,
 Old Grietman van Wonseradeel, Heer van Oldeland, Waarden-
 burg, Hier, Neerijnen en Klingelenburg"; Wibrand de Geest,
schilder, stortte "lijktranen" op zijne stervenssponde; Joan Sande
 J. U. D. hief een "lijkzang" aan; F. Halma ontboezemde "rou-

klagten" en schreef een klinkdicht bij 't gesloten graf te Hichtum, terwijl een andere zoon van het lied de latijnsche verzen van A. Segius *Ph. et Med. Dr.* vertolkte ¹.

Tjeerd Aylva's betrekkingen op Bolsward, en daardoor wellicht op den Bolswarder zendeling, blijken uit Halma's opgeschreefde versregels:

Zo is de blydschap thans gedooft en gansch verdwenen
Op d' aarde, en in de zee die Vrieslands kusten schuurt.
De vogels schijnen zelfs in hunne vlucht te stenen
Om 't dodelijke leet, dat Wons'radeel bezuurt.
De rou vliegt over 't land rondom naar alle steden,
Maar treft eerst Bolswert, dat hem als een schutsheer kent:
Zijn grooten nabuur, dien men menigmaal zag treden
Door zijne poorten, zelf kort voor zijn levensdend.

Zijn, in den opgang des levens, door Cosijns met gelukwenschen begroete zoon, die in 1722 Grietman van Baarderadeel werd, zou in 1728 door Christiaan Brink, bedienaar des goddelijken woords te Beers en te Jellum, als lid der gedeputeerde Staten van Friesland worden bezongen:

*Magne vir, et magni proles generosa parentis
Tot Frisios inter conspiciende viros,
Cujus Apollineas illustrat fama penates
Scriptaque non uno nomina vate tument* ².

De oude Hans Willem van Aylva, die een zoo dapper krijgsman was, en het jeugdige Hansje, dat het nog worden moest, bieden ons een gereeden overgang op den reeds vermelden Jarich van Oekinga, Helena's broeder ³, die niet slechts op het oorlogsveld uitmuntte maar ook in de raadszaal den edelen stam der Oekingas niet verloochende. Hij was in 1674 tegenwoordig geweest bij de beroemde belegering van Grave, dat door den franschen markies de Chamilly zoo hardnekkig en meesterlijk verdedigd werd, maar door Karel Rabenhaupt en Menno van Coehoorn bleef ingesloten, tot dat het zich den 28sten October,

¹ *Frisia nobilis*, pag. 192—209. ² T. a. p., pag. 20.

³ Niet te verwarren met zijn naamgenoot, Hyleck's neef. Deze was een zoon van Hero van Oekinga en Magdalena Sybrantsd. van Burmania. Zie het *Friesche Stamboek* t. a. p. en Van der Aa's *Biographisch Woordenb.* XIV. Verg. Bijlage V. In de *Frisia nobilis* een aantal gedichten op hem 162—169, 389.

na eene bestorming van drie maanden, eindelijk aan Willem III overgaf¹. Kapitein Frederik Hessel v. Ockinga, neef van Hijlek en Jarich, was er den heldendood gestorven²:

Ook Ockinga ons neef door 't sweert hier nederviel:
Hier scheidt vol van moet sijn lichaam van de siel.

Ook was Hijlek's broeder, denklijk in den Fransch-Munsterschen oorlog, te Deventer in 's vijands handen gevallen, en eenigen tijd te Zwolle ingekerkerd geweest.

Gij wiert naer Swol gevoert, daer gij een langen tijd
Gesugt hebt onder 't juk der Franssche dertelhijt.

Toen nu de held van Grave, de uit zijne gevangenschap ontslagen kolonel, in 1700 zijn 45ten geboortedag bij "Masœur" te Burgwerd vierde, was het Cosijns, die, in naam der hooge gastvrouw, hem geluk wenschte met zijn roemvol verleden. Zijne nichten, hare dochters, Adrianus' pleegkinderen, hadden niet verzuimd aan den feesteling een bloemgeschenk op te dragen, een werk harer jonkvrouwelijke handen.

Mijn dogters alle drij, 't merg van mijn jeugdig leven,
Sij komen u met mij haer blijde wenschen geven,
En voegen bij den wensch dees vrugten van haer hant,
Die noijt en sijn gegroijt, die noijt en sijn geplant.
De konst, niet de natuer, heeft haer alleen gegeven
Dit altijt-even-groen en even-jeugdig leven.
Gelijk in kou en wint dees vrugten sullen staen
Sal haer goet hert tot u ook nimmermeer vergaen.
Wanneer de felle doot mijn leden sal verstijven,
Stel ik u in mijn plaets: gij sult haer moeder blijven,
Gij sult haer trooster sijn in ieder ongeval
Wat oijt de goede Godt haer overseijnden sal 3.

Wel teedere bezorgdheid van den goedhartigen priester voor zijne pleegkinderen!

Ook tien jaren later werd Helena's broeder om nieuwe heldenfeiten door Cosijns verheerlijkt. 't Is bekend dat in den Spaanschen successie-oorlog het geduchte Bergen in Henegou-

1 Een uitvoerig verhaal van het beleg in J. Bosscha's *Neerlands heldendaden te land*, II, blz. 184—190.

2 Zie het *Stamb. van den Frieschen adel* en in de *Frisia* een epitaphium, op Frederik Hessel, pag. 157.

3 Blz. 37, H.-S.

wen, ten jare 1709, door de bondgenooten belegerd werd. De tot ontzet der stad oprukkende Fransche maarschalken Boufflers en Villars werden door de bondgenooten onder Prins Eugenius, Malbourough en den Frieschen stadhouder Joan Willem Friso, bij Malplaquet in een bloedig gevecht geslagen, waarop, den 23^{en} October, de overgave volgde der belegerde stad. Jarich van Ockinga had daar veel lauweren geplukt, en veel onderscheiding genoten. Toen nu Cosijns de ridderzaal der stinse Burgwerd doorliep, om er de portretten der aloude Ockingas te bewonderen, hield hij stand voor de beeltenis van Hyleks broeder:

Men siet in schoon gewaet regt boven het portael
 Uw broeder Brigadier met eene borst van stael.
 Sie eens, hoe hem om 't hoofd de blonde haren swieren!
 Sijn oog, soo mij dunkt, sijn vol van oorlogsvieren
 En branden in sijn hoofd, soo dat in sijn gelaet
 Al wat manhaftig is te saem verzamelt staet.
 'k En durf met mijne pen dit stuk niet voorder raken,
 Uijt vrees dat mijnen inkt den luijster doof sou maken.
 Ik laet dit aen 't pinceel: dat kan met meerder glans
 Verheerlijken dien helt, den roem van oorlogs-mans.
 Doch wat ons het pinceel niet kenbaer en kan maken,
 Sal mijnen pennenbek hier, met een woort maer, raken,
 Hoe over ¹ korten tijd die onbevreesde helt
 Bij Bergen heeft gejaegt den vijant uijt het velt.
 En als het vyants heir scheen alles te vernielen,
 En als rontom sijn lijf veel doode rompen vielen,
 Dan stont hij als een rots, ja joeg den vijant na
 Tot glorie van sijn stam en 't bloed van Ockinga!
 En als korts na 't gevegt door d'edel bontgenooten
 De voorgenoemde stat wiert door 't metael beschoten;
 En als na menig storm de stat moest overgaen,
 En op de wal stak uijt de witte leli-vaen ²,
 Wiert hij als gijzelaer ³ een van de drij gezonden
 Om met de leli-kroon te maken peys-verbonden;
 En heel dit groot bestier wiert op sijn hals gelijt,
 En alles wiert betrouwt aen sijn voorsigtighijt,
 Soo dat hij als een son komt sijnen stam verligten
 En stof aen pennen geeft tot langer lofgedigten: —
 Waertoe ik mijn vernuft geensints bequaem en ken;
 Want dit verheven werk verijst een beter pen ⁴.

Men geloove echter niet dat Cosijns de onderwerpen zijner tallooze dichterlijke bespiegelingen uitsluitend koos in den

¹ D. i. *voor*. ² De Fransche vlag. ³ Onderhandelaar?

⁴ H.-S. blz. 304, 305.

familiekring der Ockingas; neen, ook elders zoekt en vindt hij zingensstof, die toch veelal weer gelijksoortig is met de voorgaande. Zoo richtte hij in 1698 een “segenwensch aen Hendrik N. en sijne huïjsvrouwe woonachtig tot Worcom, wegens hare dochter Helena” een nu tweejarig kind, dat hij eertijds op zijn apostolische tochten door Friesland gedoopt had¹. De teederste genegenheid en belangstelling spreekt ook hier uit zijne hartelijke ontboezeming.

't Blijkt uit de *Verrichtingen der Jezuïeten in Friesland*², dat zij vroegtijdig op Ameland werkzaam waren. De geestelijke zorg over de geloovigen aldaar hadden zij ongetwijfeld mede te danken aan de eertijds zoo katholieke Camminghas, die in 't bezit waren dezer “vrije en erf-heerlijkheid” en op wier slot, de Wiarda-State te Goutum bij Leeuwarden, zij tal van zoete herinneringen hebben achtergelaten³. In 1627 werd het eiland door den Kortrijker Pater Gerardus Carbonel bezocht; in 1630 las een Jezuïet voor het eerst de H. Mis in eene kapel aldaar, door den Harlingschen bekeerling Johannes Hendriks op eigen kosten gebouwd⁴, en doopte er 20 kleine kinderen en 4 volwassenen; in 1631 verscheen er de Duinkerkenaar Pr. Johannes Kiel, met de zielzorg te Leeuwarden belast en in 't volgend jaar door Johannes Kegelers van Breda op Ameland vervangen, dat hij ook op gestelde tijden in 1634 en 1638 bezocht. De katholieke Camminghas stelden er eene eer in, dat het ook in latere jaren hunnen onderhoorigen niet aan geestelijke hulp ontbrak.

In de lange rij der Amelandsche zendelingen tref ik, onder velen, een adellijken zoon van 't aloude Friesland, een met de Camminghas zelven vermaagschapt priester der Societeit van Jezus aan. Den 3^{den} December des jaars 1615 was in de Grietenij Oostdongeradeel, op de Obbema-State te Ee⁵, niet verre

1 Blz. 48, il.-S. 2 Blz. 70, 211, 108, 110, 111, 118.

3 Zie het reeds meermalen aangehaalde opstel van den kundigen heer G. A. Six in *de Vrije Fries*, 1870. Belangrijke documenten over de 3 Jezuïeten, Walter, Frederik en Johan de Huyter van Oud-Heusden, aan de Camminghas verwant, schijnen daar te berusten. Verg. de *Navorscher* 1873, blz. 35—41.

4 V. d. Heyden, blz. 108; Past. Scholten in *De Tijd* 19 Febr. 1873.

5 Zie Hetema's *Oud en Nieuw Friesland*, blz. 21 en 68.

van Dokkum, Ids of Idzert Van Wijtsma geboren. Zijn vader Gerrit Van Wijtsma en zijne moeder Bjuck Ofckesdr. Bawema van Kollum leven nog in hunne contereitsels, gelijk die in wezen zijn op de zoo even genoemde Wiardastate te Goutum ¹. Gerrits en Bjucks dochter, Idzerts zuster, was die Anna van Wijtsma, welke in 't huwelijk vereenigd is geweest met Watze Wijtzes van Cammingha, weduwnaar van Sjuick Schetsdr. van Aebinga ². Den 6^{den} November des jaars 1636 was Idzert in de Societeit van Jezus getreden, waarin hij, als zendeling vooral, de gewichtigste diensten heeft bewezen aan de katholieke Kerk. Na te Dokkum, te Rhoon op het familieslot der aan de Huyters verwante heeren van Pendrecht, en te Arnhem de zielzorg te hebben gedragen, werd hij in 1671 naar Ameland gezonden. Het laat zich denken, wat een heilzamen invloed de adellijke Fries, die ter meerdere eere Gods en tot heil der Amelanders alles had ten offer gebracht, moet uitgeoefend hebben gedurende de 10 jaren, welke hij op de vrije heerlijkheid zijner stamverwanten doorbracht. — Gelijk we reeds hierboven ³ vermeldden, van 1684 tot '94 was Joannes Cosijns, Adrianus' broeder, met de verzorging der Amelandsche zieltes belast.

Ook onze Adrianus is geen vreemdeling op het eiland gebleven. Getuige het gedicht dat hij uit Nes op Ameland zond aan het kloppen "Catharina Durks, wonende bij haren oom Pr. Joannes Dolk ⁴, pastoor op Amelant, vierende haren geboortedag op den feestdag van de geboorte van den H. Joannes Baptista" ⁵.

1 Zie *De Wiardastate* van Six op de portretten N° 13 en 14. "Beide deze echtgenooten zijn geheel in zwarte kleeding, met breedden staanden kraag en breed geplooiden manchetten, ieder met een kerkboek in de hand. Gerrit heeft een witten baard en knevel en een zegelring aan zijn rechter duim. Op de tafel naast hem staat een crucifix en liggen een doodshoofd en paternoster. Zijn geheel uiterlijke heeft veel van een geestelijke of kluisenaar. Bjuck heeft geen ringen aan de vingers".

2 Verg. *het Stamb. van den Frieschen adel*. De portretten der 3 laatstgenoemden bij Six, t. a. p. onder N° 10, 10^a, 10^b, 11, 11^a, 12, 13.

3 Blz. 12, Noot 2. De Amelandsche missie heeft een monografietje verdiend.

4 Deze, in 1671 geboren, Edammer was van 1698 tot 1723, het jaar zijns overlijdens, missionaris op Ameland.

5 Blz. 34, H.-S. Cosijns hield veel van kloppens, even als Vondel.

Getuige vooral het vers in 1708, het noodlottige jaar zijner verbanning, door hem opgedragen aan den zaakgelastigde van Amelia, Vorstin van Anhalt Dessau en weduwe van Prins Hendrik Casimir, stadhouder van Friesland, nadat deze prinses het eiland Ameland van de erfgenamen van Frans Duco van Cammingha, den laatste der Amelandsche Camminghas, voor de som van 170,000 gl. gekocht had¹. De fictie, waardoor in de volgende versregels de baljuw "Izaak Ferdinand" met Amphion en Orpheus wordt vergeleken, reken ik, in de gegeven stof, onder de gelukkigste vindingen van Cosijns.

Haer Hooghijt van Nassau heeft u onlangs verheven,
 Soo dat m' u thans den naem van Heer en Prins moet geven,
 En nu ten deele sijt bestierder van haer lant
 En ook als vader sijt van dit ons Amelant.
 Uw minsaemhijt, uw spraeck en uwe goede seden
 Doen dit onkundig volk sig voegen naer de reden:
 Sij volgen uwe stem en raet, die gij hun geeft
 Soo dat m' aen dese strant in volle ruste leeft.
 Wanneer Amphion song en speelde op sijn snaren
 Of in de wildernis, of aen de woeste baren
 Omtrent een holle rots — de steenen volgden hem
 En alles wiert beweegt op sijne snaer en stem.
 Mijnheer, met regt mag sig ons Amelant beroemen
 En mag u van het lant ook als een Orpheus noemen,
 Die met sijn stem en raet ook steene herten trekt
 En ieder tot sijn plicht door minsaemhijt verwekt.
 Ik, die hier onlangs ben uijt Frieslant komen wonen,
 Ben door 't beleeft gelaet, dat gij mij quaemt betoonen,
 Getrocken heel tot u; en uwe minsaemhijt
 Heeft in mijn hert verwekt geen klijn genegenhijt².

Deze rijmen behooren tot de laatste, door Pater Cosijns op Frieschen bodem geschreven.

Ofschoon ik mij in de voorgaande bloemlezing uit den dichterlijken hof van Pater Adrianus meer aan de orde der stoffen dan aan de tijdsorde heb willen binden, kan men echter het grootste gedeelte der reeds geleverde lettervruchten als voort-

¹ A. J. Van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek*, op *Ameland* 1, blz. 137.

² Blz. 33, H.-S.

brengsels beschouwen van zijn eerste tijdvak: want een dubbel tijdvak is gevoeglijk vast te stellen in het dichtelijk en on-dichtelijk leven van onzen Catsiaan. Dat tweede tijdvak neemt een aanvang met de ballingschap van den rusteloos ijverigen zendeling; en die ballingschap, hij had ze te danken aan de Jansenisten, die toen reeds gelijk thans de troetelkinderen waren aller papennaters, en de beschermelingen eener despotische staatsmacht. Onmiskenbare trekken van overeenkomst zullen wij aantreffen tusschen de Jezuïeten der 18^e en de Jezuïeten der 19^e eeuw, tusschen de uitgeleefde Coddeanen en de jeugdige Dölingerianen, tusschen wijlen de Hoogmogenden en Prins von Bismarck, nog steeds den man van ijzer en bloed.

II.

Door allen die hem kenden, ook door andersdenkenden be-mind, geëerbiedigd en hooggeschat, had Pater Cosijns, de dichter-missionaris, gedurende 14 jaren den Frieschen wijngaard ijverig bewerkt, toen hij in 1708 door een banvonnis werd getroffen. Over die ijverige werkzaamheden schrijft zijn doodsberichter¹: “Nae het derde proefjaer naer Vrieslant gesonden, heeft hij den christelijken acker en de stat Bolswart met onvermoeilijken arbijt geoeffent², ende profijtelyken dienst aen de Catholiken, met besondere vrugt van een ieder en agtbaerhijt, zelfs van de andersgesinde, betoont: waervan klare getuijgenisse geven het huijs, door hem van den gront opgebout, en de statie met merkelijk inkomen vermeerdert.”

Cosijns, die er een ware behoefte aan gevoelde al zijn herin-neringen uit vroeger dagen met al haar lief en leed op rijm te stellen, verhaalde zelf, twee jaren later, zijn eerste lotgevallen in Friesland in dezer voege³:

’t Is jaren tweemaal agt of daeromtrent geleden
Dat ik gesonden wiert van mijne overheden
Naer Bolswaert, van de elf in Vrieslant eene stat,

1 H.-S., blz. 4. 2 ’t Latijnsche: *excobuit*? 3 H.-S., blz. 284.

(Want het, behalve die, tien andere bevat) ¹
 Om daer het Rooms geloof den luijden te verkonden,
 En hen te porren aen tot afstaut van de sonden.
 't Was alles dan in rust, soo dat men niet en wist
 Van eenig woordenstrijt of van geloofsgetwist.
 Sondags en 's hijligdags quam 't volk met groote hoopen,
 Ook selfs van buijten stat, naer mijne kerk geloopen;
 Soodat mijn huijs-capel was tot groot ongemak,
 Die dan nog boven stont en onder 't pannen-dak.
 Dus heb ik mijne kerk een wijnig gaen vergrooten,
 En niemant in dien tijt quam zig daeraen te stooten.
 De geusen sagen 't selfs met goede oogen aen,
 Soodat men sonder vrees toen kost te kerke gaen.
 Maer dan is onse hoop en vrijhijt weggevloten,
 Als Petrus Codde wiert naer Roomen opontboden,
 En daer, na ondersoek en lang gehouden raet,
 Wiert schandig afgestelt van sijn vicariaet.
 Heer Kock wiert in sijn plaets tot dese eer verheven,
 Waerdoor als tot den twist het teeken wiert gegeven.

't Was dus de droevig noodzakelijke maatregel te Rome tegen den Apostolischen Vicaris Petrus Codde genomen ², welke het eerste voorwendsel en de welkome aanleiding opleverde tot de vijandelijke houding der Hoogmogenden jegens de Jezuieten in 't algemeen en Cosijns in 't bijzonder ³.

't Is bekend, dat de Aartsbisschop van Sebaste, wegens zijn Jansenistisch gevoelen en zijn hardnekkig weigeren om 't geloofsformulier van Alexander VII te onderteekenen, bij breve van Paus Clemens XI, d. d. 7 Mei 1702, in zijn Vicarisschap geschorst werd en dat in zijn plaats Theodorus de Cock, pastoor te Leiden, tot Provicaris over de kerken van Holland is aangesteld. Wat de vaderlandsche kerkgeschiedenis omstandig verhaalt, wordt door de rijmen van een oor- en ooggetuige bevestigd. Gelijk thans het dogma der onfeilbaarheid volgens de

1 "Leeuwaarden, Staveren, Hinlopen, Workom, Sneek, Drilst (Ylst), Harlingen, Dockom, Slooten, Franiker." H. S., t. a. p.

2 Over de Amsterdamsche Codden zie *de Dietsche Warande* X, blz. 287. Hier komen te pas de blz. 294—296 aldaar.

3 Opmerkelijk mag het heeten, dat Codde, die tot driemaal toe getracht had zich aan de Roomsche reis te onttrekken, vóór zijn vertrek afscheid ging nemen van de burgemeesters der Amstelstad en de heeren Staten in den Haag, wien hij zijne zaak en zijn persoon dringend aanbeval. 't Geen dus later gebeurde, was lang te voren beraamd en voorbereid. Zie mijne studie: *De eerste oud-roomsche en eerste oud-katholieke bisschopskeuze en bisschopswijding*.

telkens herhaalde en telkens weerlegde bewering der Oud-Katholieken, een werk der Jezuïeten moet zijn, zoo was destijds volgens de Oud-Roomschen of Jansenisten de veroordeeling van Codde eveneens aan de zonen van Loyola toe te schrijven.

Men blies toen de trompet tegen de Sociëjt:
 De oorsak van heel 't werk wiert ons te last gelijkt.
 Men hoorde tegen ons in vele kerken preken,
 Men hoorde tegen ons aen alle tafels spreken.
 De Paus wiert als een nar en dwaelgeest afgemaekt,
 En dat Hij in dees saek had opentlijk gefaect.
 Noijt heeft men kettertong soo vinnig hooren spreken
 Als men met tong en pen dan priesters hoorde steken
 En tegen 't Rooms gesag, en dat eerweerdig Hooft,
 Aen wien dat Christus heeft onijlbaerhijt beloofd 1.

De weerspannelingen bepaalden zich, helaas! niet bij "spreken en steken". De sluwe Johannes van Erekkel, pastoor van 't Begijnhof te Delft en lid van 't zoogenaamd kapittel van Utrecht, wist al aanstonds door een heftige rede, vol schandelijke logen en laster, de Staten van Holland en Westfriesland dermate tegen den Provicaris op te zetten, dat het noodlottig plakkaat van 17 Augustus 1702 werd uitgevaardigd, waarbij aan de Cock verboden werd zijn vicarisschap uit te oefenen en al verder bepaald: "dat niemand voor vicaris sal mogen werden erkent als diegeene, die, na ordre in dese Landen gebrueikelijk, behoorlijker wijze geëligeert, ende bij de Heeren onse gecommiteerde Raden geadmitteert sal wesen" 2. Diensvolgens werd de Cock spoedig genoodzaakt het land te ruimen 3.

Reeds in 1703 en 1704 deelden verscheiden Jezuïeten in dat zelfde lot 4. Den 24sten Maart 1705 werden door de gerechtsboden naar den Haag gedagvaard de volgende Paters: Joannes de Bruijn, overste der missionarissen van de Sociëjt in Noord-Nederland en Franciscus van Hier, zendeling te Amsterdam,

1 H.-S., blz. 285. 2 Kerk. Placaatb. I, blz. 641.

3 Verg. *Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdóm Haarlem*, I, blz. 162, 163 en de *Studiën* 6^e Jaarg. VI, blz. 15 en 16.

4 Verg. P. G. Bongaerts, *S. J. de St. Teresia-Kerk*, blz. 64, 65. Zie resolutie 17 Juli 1704. De eerste slachtoffers waren Jacobus van Aelst uit Hoorn, Caspar Ignatius Antheunis uit Haestrecht, en Aloysius Meyer uit Zwammerdam (Bodegraven).

Jacobus Clacsman uit Leiden, en Carolus Van der Borght, uit de statie in de Nobelstraat te 's Gravenhage. Des anderen daags — zoo lezen wij in de aantekeningen der gedaagden, — verschenen zij voor de gecommiteerden der Staten van Holland. Daar houdt de pensionaris van Haarlem, Ackersloot, hun voor oogen, welke tweedracht en oneenigheid de Katholieken verdeelt. Hij zegt, dat de Staten daaraan een einde willen maken en daarom den paters bevelen, te zorgen dat de aartsbisschop van Sebaste vóór den 15^{den} Juni e. k. in zijne vorige ambtsbediening worde hersteld, of ten minste, dat er iets worde beraamd, wat aan de heeren (de Jansenisten) voldoening geven en de goedkeuring der Staten wegdragen zal. Blevén de Jezuïeten daaraan te kort, dan zou men verdere maatregelen nemen om het gewenschte doel te bereiken. — Pater van der Borght gaf ten antwoord, dat zij bereid waren te Rome een derden persoon als vicaris voor te stellen, zoo de Staten dien zouden willen erkennen, doch dat het niet van hen afhing te bewerken, dat die persoon benoemd werd. Uit de op dien dag genomen resolutie blijkt verder, dat “by onstentenis” de Jezuïeten ná den 15^{den} Juni de provincie zullen worden uitgezet ¹. Alzoo stonden dan de plichtgetrouwe zendelingen tusschen twee vuren, òf Codde herstellen, òf het land verlaten: — in elk geval een schitterende voldoening voor de Jansenistische partij.

Dat die bedreiging niet aanstonds ten uitvoer is gelegd, schijnt toegeschreven te moeten worden aan de gematigdheid van Rome, waarheen de Jezuïeten zich om raad gewend hadden ², en aan 't wijs beleid van den Internuntius te Brussel, Joannes Baptista Bussi, die na 't verdrijven van De Cock het bestuur der Missie op zich genomen en — een vrucht der uiterste toegeeflijkheid — den 14^{den} November des jaars 1705 Gerard Potcamp, den Jansenisten zoo welgevallig, als vicaris had benoemd.

¹ Kerkelijk Placaatboek I, blz. 652; *Studiën* 6^e Jaarg. VI, blz. 20.

² Het antwoord van zijn Heiligheid, den 9 Mei 1705 door den Kardinaal Paolucci gedagteekend, — een stuk waarschijnlijk onbekend aan Hoyneck en Mozzi, — is te vinden in Bongaerts' *St. Teresia-Kerk*, blz. 66, en eene kopie der vertaling in *De Katholiek* L, blz. 128.

Deze overleed echter reeds den 16^{den} December daaraanvolgende, zonder iets gedaan te hebben om den overmoed der weerspannige factie te beteugelen.

Toen nu den 8ten Januari des jaars 1707 door den zelfden J. B. Bussi de zeer rechtzinnige Amsterdammer Adam Daemen tot Potcamps opvolger was aangesteld, was daarmede ook het lot der Jezuïeten zoo goed als beslist. Alle nog in de provincie Holland verblijvende zendelingen der Societeit werden opgeroepen om den 16^{den} Februari 1708 te 's Gravenhage op het Binnenhof te verschijnen. Den 16^{den} dezer, 's morgens ten 9 ure — zoo schrijft de Haagsche zendeling Arnold van Rijkewaert aan zijn provinciaal — verschenen wij alle 14, die nog in de provincie Holland zijn ¹, voor heeren gecommitteerden in deze zaak. Namens de Staten van Holland kondigde ons de voorzitter, de heer Ackersloot, aan, dat wij binnen drie maanden te vertrekken hadden. Den inhoud zijner aanspraak voeg ik hier bij, wel niet van woord tot woord, maar zoo verre ik het onthouden heb:

“Alsoo het Haer Ed. Grootmogende Heeren Staeten nu lang “verdrooten heeft te sien de tweedraght, die er is onder de “Roomsche Catholyke gemeente, hebben sy besloten en word “Ulieden aengeseght, dat ge binnen drye maenden, van desen “tydt te beginnen, sult hebben te vertrecken uyt de Provintie “van Holland en Westfriesland, op pene van, buyten dien tydt “gevonden wordende, gestraft te sullen worden als perturbateurs ². “Nogtans met byvoeginge, dat indien binnen dien tydt van drye “maenden de ruste wiert herstelt, ge sult mogen recours nemen “tot de Hooge Overheyt, om by requeste van Haer te versoe-

1 Deze waren: Joannes de Bruyn, overste der zendelingen, wonende te Amsterdam; Franciscus Gillis uit Amsterdam (de Krijtberg); Philippus Happaert uit Amsterdam (de Zaaier); Laurentius de Brier uit Delft; Philippus Janssens uit Enkhuizen; Egidius Corluy uit Goreum; Joannes Lambrechts uit Gouda; Arnold van Rijkewaert uit den Haag; Joannes Soyette uit Haarlem; Joachim Borsaeus uit Hoorn; Jacobus Claesman uit Leyden; Cornelis Cromstreyen uit Leydschendam; Henricus de Vaddere uit Rotterdam; Petrus van Herft uit Schiplui.

2 De Oud-roomschen van toen gaven den Oud-katholieken van thans niets toe: de *perturbateurs* van vroeger zijn nu de *Staatsgefährlichen*.

“ken Ulieder voorder verblijf, en sal alsdan gestelt worden naer “behooren en eysch van saecken; daer en tusschen sal aght “genomen worden op uw gedragh. En by soo verre de rust in “den tydt van drye maenden niet en viert herstelt, sullen alle “de kerken geslooten worden, en altyt geslooten blyven.”

Ofschoon thans de Jezuïeten nogmaals alle pogingen in 't werk stelden om de Staten te voldoen en tevens aan hun plicht getrouw te blyven, — een brief uit Rome ¹, onder dagteekening van den 17^{den} April 1708, eischte onbewimpeld, dat zij zich als slachtoffers zouden stellen en ze bogen deemoedig het hoofd. — In den avond van den 23^{den} Juli werd door geheime boden van het Hof aan de gedaagden bekend gemaakt, dat zij aan bovenvermelde beslissing der Staten te gehoorzamen hadden ². Hiermede was de teerling geworpen.

Men vergeve mij deze lange uitweiding ³, die, na het onlangs in Duitschland voorgevallene en de vele punten van overeenkomst daarmede, niet zonder belang is en hier noodzaaklyk was ter verklaring der verdere levens- en dichtbeschrijving van Pr. Adrianus Cosijns: want het verbanningsdecreet der Staten van Holland werd eenvoudig van toepassing verklaard of, nog wèl zoo eenvoudig, zonder nadere verklaring toegepast op Friesland en Groningen. In Juni des jaars 1708 had Cosijns reeds de vaste kust van Friesland verlaten en bevond hij zich, gelijk we hierboven zagen, op de vrije heerlijkheid Ameland ⁴, om van daar als balling te vertrekken naar zijn geboortegrond. Nauwlijks was hij in 't collegie te Kortrijk, zijn liefste en laatste verblijfplaats aangekomen, of zijn pleegkind “de edele Joffer Garlanda Lisette

¹ Zie L. Mozzi: *Histoire des révolutions de l'Eglise d'Utrecht* III, pag. 46, waar het antwoord van Kardinaal Paolucci op Pr. De Bruyn's schrijven van 28 Februari in den oorspronkelijken tekst te vinden is.

² Resolutie van 19 Juli 1708, Kerk. Placaatb. II, blz. 432.

³ Met deze uitweiding is tevens de vraag beantwoord in *De Navorscher* (I en II) voorgesteld over het “verbodschrift tegen de Jesuiten in de 18e eeuw”. Wat daar als antwoord moet gelden is onvolledig en onnauwkeurig, maar niet onpartijdig. Wie de eenvoudige waarheid nog kunstiger verhaspeld wil zien, leze Dupac de Bellegarde *Histoire abrégée de l'Eglise métropolitaine d'Utrecht*, blz. 216—260 of zijn naschrijver Dr Bennink Janssonius.

⁴ Verg. *De Wachter* 1873, II, blz. 148.

de Wolff” ontving, onder dagteekening van 16 October 1708, met eene lof- en aanprijzing van den kloosterlijken staat, een uitvoerig relaas zijner reis naar het belgische vaderland ¹.

Als ik op 't laetst verliet de Amelandsche stranden,
 En met een hollen balk voer af naer dese landen,
 En langs de Vriessche kust heel lankzaam henen dreef,
 Soo dat ik op de zee drij volle dagen bleef —
 Begost ik alles wel aendagtig te bemerken.
 Ik sag de torens staen van vele Vriessche kerken:
 Harlingen was van ver, van toen het eerste licht
 Des dageraets rees op, reeds lang in mijn gesicht.
 'k Sag Mackom, Workom staen — al dorpen en al steden,
 Daer ik voor 't Roomsche Geloof al dikwils had gestreden,
 En die ik met mijn sweet al dikwils had bespreejft:
 Ik aghte voor gelak te lijden dese moeijft.
 Bolswaert kost ik niet sien, alwaer ik vierthien jaren
 Mijn kerke had bedient, omdat de soute baren
 Veel dampen wierpen op, en doofden 't sonnelicht;
 Soo dat die lieve stadt bleef buijten mijn gesicht.
 Op 't laetst quam Staveren in mijn gesicht verschijnen;
 En eer die laetste stadt gink voor mijn oog verdwijnen,
 Gink ik op 't hoogst van 't schip onder de zeijlen staen
 En sprak de Vriessche kust nog voor het lesten aen:
 Vaerwel, vaerwel.....

En nu volgt die hartelijke afscheidsontboezeming aan het dierbaar Friesland, welke men op blz. 15 hierboven lezen kan. Mogen onkatholieke lezers zich niet ergeren aan de woorden van dat afscheid, waarbij alle “kettters” terug gewenscht worden “onder 't juk van Clemens Paus van Romem”! Dat juk is minder drukkend dan zij gewoonlijk zich voorstellen.

Daarna zet de balling zijne reis en zijn reisverhaal voort:

Terwijl dat ik dus sprak en 't schip sneê door de baren,
 Is Vrieslant als een schim uijt mijn gesicht gevaren:
 Ik sag na korten tijt aen mijne rechte handt,
 Bij 't dalen van de son, den Noort-Hollanschen strandt.
 Wij lagen heel den nacht t' en anker voor Enchuijzen,
 Soo dat ik nog het licht sag branden in veel huijzen;
 En met den morgenstont sijn wij weer t' zeijl gegaen.
 Wij sagen overal veel droeve bakens staen
 Of teekens, dat daer was een schip in grondt gesonken,
 En dat daer menig mensch was jammerlijk verdronken;
 Ik deê een kort gebedt, alwaer dit teeken stont,
 Voor die van ons geloof daer sonken in den gront.

¹ H.-S., blz. 7.

Voorts sijn wij met den stroom naer Amsterdam gedreven,
 Alwaer wij quamen aen nae uren drijmael seven,
 En hebben voet aen lant geluckelĳek gestelt,
 Als dagen thien en zes de maent Augustus telt.
 Van daer heb ik de rijs naer Rotterdam genomen,
 En ben met goeden wint in Zeelant aengekomen:
 Ik sag tot Vlissingen van ver het lant Cadzant,
 Dat korts te voren was geplundert en gebrant.
 Ik sag daer op de ree veel kloeke schepen bouwen,
 Men sag schier anders niet als wimpels, hout en touwen
 En, na beleeft onthael, dat ons daer wert gedaen,
 Sijn wij van Middelburg naer Brabant schiep gegaen.

't Spreekt van zelf dat Cosijns niet nalaten kon of mocht
 zijne gewezen kudde tegen de geloofsgevaeren te waarschuwen
 en te wapenen, die haar thans van den kant der Jansenisten,
 de vroegere huisgenooten des geloofs, alomme bedreigden. Hij
 sluit dan ook zijn reisverhaal met het volgend behartigenswaar-
 dig woord ¹:

Ik hoor u mijn gedicht met klaghten onderbreken
 En seggen: "t is al wel dat gij in ruste sijt
 En uwen Godt wel dient in uwe eensamheyt:
 Dat gij in ruste sijt, dat kan ons wijnig baten;
 En daerentusschen wij, wij sitten hier verlaten
 Van Priester en van Kerk; en in dit ongeval
 En wete ik schier niet, waer ik mij keeren sal.
 Wij konnen nauwelijx op Priesters selfs betrouwen
 Die 't hallef met den Paus, half met de Staten houwen,
 En door den valschen schijn van grooter hijlichijt
 Soo is er menig mensch van 't waer Geloof verleyt".
 't Is waer en ik beken, dit sijn al droeve saken,
 Die mij besonderlijk ook diep aen 't herte raken;
 Maer even vind ik nog al troost in dit geval,
 Dien ik u voor het laetst ook mededeelen sal.
 De troost, dien ik u geef en dien gij moet onthouwen
 Geheel uw leven lang, dat is een vast betrouwen
 Op Godts Voorsichtighijt, die noijt in een geval
 Sijn kerk verlaten heeft, oft oijt verlaten sal.
 En vraegt gij eenen gront, waerop gij sonder schroomen
 Kont steunen, ondersoek en volg de wet van Romanen,
 En 't geen bevolen word van Sijne Heijlighijt
 Volg dat, en anders niets, met blinde g'oorsaemhijt.
 Onthoud dit leste woord: ik wenste duijsent monden
 Om dees gehoorsaemheijt door Vrieslant te verkonden:
 Ik riep tot al mijn volk: wilt gij uw salighijt
 Soo onderworpt den wil aen de gehoorsaemhijt.

1 H.-S., blz. 10.

Hier mede wensch ik u voor 't laetst geluk en zegen;
 Vaer wel, Garlanda, groet Mama van mijnentwegen
 En susters alle beij, aen wie ik t'allen tijt
 Voor de genoten jonst ben schuldig dankbaerhijt.

In Brabant ontscheept zag Cosijns zich weldra genoodzaakt een leven te leiden, dat men eerder een voortdurend en langzaam sterven had mogen noemen. Niet de ziele- maar de lichaamskrachten des zendelings waren uitgeput. Ten gevolge vooral van het op bladz. 8 en 9 verhaalde avontuurlijk ongeval, was hij door eene sloopende kwaal aangetast, het flerecijn of een allesverlamdend hand- en voeteuvel, dat hem, gelijk we reeds vermeldden, gedurende de laatste jaren zijns levens noodzaakte alle inspanning te mijden en iederen arbeid te staken — slechts de beoefening der dicht- of liever der Catsiaansche rijmkunst uitgezonderd, die eigenlijk noch inspanning noch arbeid voor hem heeten mocht. Het stroomde dan ook verzen uit zijne vedschacht of liever uit zijn meer prozaisch potlood: want de voortdurende beving der hand gedoogde veeltijds niet dat hij met het “gietelijke git” omging. In dien toestand had hij wel met Bilderdijk mogen schertsen:

Even als een oude Baker
 Wen een piepend nachtkaars-end
 In de pijp brandt op haar blaker, —
 Uit langdurige gewent'
 Dadelijk haar knie doet trillen
 Of ze een kindtjen had te stillen,
 Daar 't intusschen stil en zoet,
 Zonder schudden, zonder sussen
 Rustig voortslaapt op zijn kussen,
 En in 't wiegjen niets vermoedt.
 Even zoo (ik wil 't bekennen),
 Is 't met mij in dezen tijt,
 Wien, dien kring gewoon te rennen,
 't Bloed door 't hersenstelsel rijdt.
 Verzen zijn het zonder ende;
 Waar ik thands mijn aandacht wende,
 Wat verstand of wil gebied',
 Wat er in of door mag stormen,
 Alles voegt zich in die vormen;
 Anders denken kan ik niet 1.

1 Nieuwe Oprakeling.

In dien zin schrijft dan ook Cosijns' doodsberichter: "Als sijne quale verergerde en nu soo wijt gekomen was, dat hij niet sonder pijn ofte groote moeite de schrijfpenne kost bestieren, poogde evenwel de neerstige man altijd iet te doen; noijt min ledig, als dat hij alleen in sijn kamer het geniet hadde van eene soete en eensaeme stillighijt. Dit betuijgt het groot getal van alderande latijnsche en vlaemsche digten, die hij ook 's nagts (want hij menigmael slapeloos was) met een aerdige ligthijt, ook somwijlen sonder licht, in menigte met potloot op 't papier vergaderde" ¹.

't Was gedurende die slaaplooze nachten dat hij, ten believe der onvergetelijke Gerlande Lisette, als wederdienst tevens der hem door de freule bewezen diensten, al zijn gedichten eigenhandig overschreef. Zoo luidde het in December des jaars 1709 uit Kortrijk aan de edele Friesche jonkvrouw ²:

Ik hebbe wel bespeurt van over viertien jaren,
 Wanneer wij menigmael in Vrieslant samen waren,
 Dat gij van jonx af aen altijd genegen waert
 Voor 't geen ik met mijn pen had op 't papier gebaert.
 Ook heb ik menig digt ontfangen uijt u handen
 Van u gemaakt, dat ik als mijne beste panden
 Tot heden nog bewaer, en uijt dees maegdevrugt
 Schep ik, als ik se lees, nog dagelijx genugt.
 Dus heeft uw pen en konst en liefde mij gedwongen.
 Dat dese heele boek is uijt mijn pen gesprongen.
 Ontvang dan, lieve Maegt, tot eenen laetsten pant
 Van mijn genegenhijt, dees vrugt van mijne hant.
 Gij sult in desen boek verschijde dingen lesen
 Waerom gij somtijts blij en somtijts droef sult wesen,
 Gelijk ik hier en daer verschijde dingen las,
 Die quamen, soo mij dunkt, tot digten best te pas.
 'k Heb 't meest van desen boek in stillen nagt geschreven,
 Wanneer ik geenen slaep aen mijne oog' kost geven
 En als mijn licht was uijt: 'k schreef met een blinde hant
 Met potloot op 't papier de vrugt van mijn verstant:
 Soo dat mijn vrugten 's nagts gelijk de druiven bloeien,
 Die ook te middernagt tot volle rijphijt groeien
 In 't schijnen van de maen. Nogtans niet voor den smack
 Is mijne letterdruif, maer oog- en oor-vermaek.
 Ja selfs, wat gij nu leest is in den nagt geschreven,
 En is eerst met root krijt op het papier geweven;
 Soo dat dit heel geschrift, geschreven in het root,

1 H.-S., blz. 4. 2 H.-S., blz. 309.

Gegroeit is op een nagt, gelijk het duijvels-broot.
 Dus, als het hier of daer niet heeft sijn vollen luijster,
 Pijs dat het is een digt geschreven in het duijster:
 En als gij in dit boek vint duijster rijm of sin,
 Pijs dat er steekt den aert van sijne moeder 1 in.
 Ook heb ik menige van dese kreupel digten,
 Gelijk hun vader is, ontrent de groen gesigten
 Van bloemen en van kruijt, gestelt op het papier,
 Of als ik aen den kant sat van een soet rivier.
 Terwijl in mijne oor' de zoete vogels songen,
 Terwijl voor mijne oog' de zoete waters sprongen;
 Terwijl ik wierd verquickt door zoeten geur van 't kruijt,
 Gaf somtijts ook een digt met lust mijn penne uijt.
 Dog, hoe het is of niet, wanneer en hoe geschreven,
 Dit boek wort u alleen tot enkel pant gegeven
 Van mijne dankbaerhijt, en tot volkomen blijk
 Dat mijn genegenhijt aen d'uwe is gelijk.

.
 'k Begon en eind met u, en wensch u allen zegen:
 Eil wil somwijl mijn les met staelij eens overwegen,
 En groet, en bied mijn dienst bij al de lantsluij aen,
 Die uog in 't waer geloof stantvastig blijven staen.
 Hiermede houd ik op: want zie, ik word gedwongen,
 Hoe seer ik tegen-een de regels heb gedrongen,
 Soo dat ik, tegen dank, hier mijne digten sluijt.
 Hiermede is de boek, maer niet mijn liefste uijt.

Men vergisse zich echter niet: het handschrift der gedichten, door pater Adrianus aan freule Gerlanda vereerd, bevatte slechts het eerste gedeelte zijner "Parnassi-bloemkens". Want Cosijns was, blijkens het voorgaande², ook een vurige minnaar der Latijnsche Muze, en het tweede gedeelte zijner dichtverzameling behelst een aantal vertolkingen der voortreffelijkste verzen, door de voortreffelijkste dichters zijner eeuw in de taal van Latium vervaardigd.

De schoone Ode van Poirters' leermeester, Sidronius de Hossche, getiteld *Ad somnum*³ "Aan den Slaap", voor ettelijke jaren nog door Prudens Van Duyse in vlaamsche dichtmaat overgebracht⁴, was reeds door Adrianus Cosijns gedurende zijne slapeloze nachten vrijelijk vertolkt. Onder het opschrift "Liefde

1 "Den nagt". H.-S.

2 Het schrijven van den doodsberichter, hierboven blz. 48.

3 *Elegiarum*, Lib. II, 18.

4 Zie het *Belgisch Museum*, II, blz. 406, en t. a. p. de Fransche vertaling van Lemierre.

van een soldaet tot zijnen vriend, met de doot bevestigt" had Cosijns het kleine epos van de Hossche ¹ — een gedicht, hoog geroemd door de vereerders der Latijnsche Muze — in zijne "moederlijke taal" overgezet. Ja zelfs, die lange reeks van klaagzangen deszelfden schrijvers, bekend onder den naam van *Cursus vitae humanae* ² "de loop des menschelijken levens" had Cosijns genietbaar gemaakt voor de beoefenaars en liefhebbers der Vlaamsche Poësie.

Het heerlijke leerdicht van Livinus de Meyer, door dien dichter-theologant zelf, onder den titel van *De gramschap*, weergegeven in de voortreffelijkste verzen, welke de oud vlaamsche letterkunde bezit ³, is ook in zijn geheel vertaald door Cosijns, die echter zijn krachtiger voorganger niet evenaren kon. — Menigen arbeid in denzelfden geest en dezelfde richting laat ik hier onvermeld.

Al die vrije vertolkingen en navolgingen verhinderden echter niet, dat Cosijns, geheel in den trant van Cats' half-romantische verhalen, een aantal epische gedichten schreef. Ik verwijs te dezer plaatse nogmaals op *De vermiste koning*, reeds uitgegeven in den *Volks-Alm. v. Ned. Kath.* ⁴, en waarvan het onderwerp ontleend is aan de *Acroamata Academica* van Pr. Jacobus Biderman ⁵, een schrijver, wiens "Academische Voorlezingen" meermalen de stof leverden aan Cosijns dichterlijke bespiegelingen.

Als een tweede voorbeeld van epischen verhaaltrant diene hier eene door Cosijns berijmde legende, ook in onze dagen door den Rotterdamschen dichter A. Bogaers naar het Engelsch van Southey bewerkt onder den titel van *De schilder van Florence*; beiden hebben geput in een gemeenschappelijke bron, te weten

¹ *In amorem militis, qui in complexu caesi ad Copellam commilitonis expiravit.*

² Onlangs in zeer vloeiende hollandsche verzen vertaald door J. Peperkamp, Pr. — C. L. van Langenhuisen, 1870.

³ Verg. de uitgave in beide talen door Prof. J. M. Schrant, Gend, 1827. Dr. Snellaert noemt het "een gedicht rijk aan form en wijs bedacht".

⁴ Jaarg. 1868, blz. 186.

⁵ Zie over dezen Dillingschen professor en Romeinschen boekencensor (geb. 1594 † 1639 te Rome) De Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie* I, pag. 92. VII, pag. 103.

de *Pia hilaria, claris iambis expressa* van Angelinus Gazaeus S. J. ¹.

Het verhaal van Cosijns, hier met de noodige verkortingen medegeedeeld, voert tot titel:

AEN DE SCHILDERS ².

Hoort schilders altemael, die met uw fijn pinceelen
 Bootst alle dingen na op gladde tafereelen,
 En doet de menschen schier met wit, met bruijn en root
 En menig ander verf, als leven na hun dood!
 Wij sijn van ééne konst: want schilders en poëten
 Die bootsen alles na, en willen alles weten;
 In plaets dat ik mijn pen, gebrijkt gij uw pinceel,
 In plaets dat ik papier, hebt gij uw tafereel.
 Maer 't is een droeve saek, die weerd is te beklagen,
 Ja voor een christen mensch is 't geensins te verdragen,
 Dat men ons edel konst misbrijkt tot dertelhijt,
 Waerdoor soo menig mens wort naer de hel gelijkt. —
 Vervloekt o duijtsentmael de doeken en de verven,
 Die een onnoozel siel door hun gesicht doen sterven!
 Hoort, schilders, tot uw leer een wonderbaer geval,
 Hetgeen u mijne pen in 't kort verhalen sal.
 In de voorleden eeuw was in ons Nederlanden
 Een schilder, heel vermaert door 't werk van sijne handen. —
 Sijn deugt en ook sijn konst, die groeijden met den tijt
 En baerden in den man een aengenamen strijt.
 Sijn meeste werk en vreugt was duijvels af te malen,
 Waerdoor hij grooten roem en lof quam te behalen:
 Hij beelde 't helsch gespujs met sulk een verve af,
 Dat selfs de schilderij schroom aen den schilder gaf.
 Nu schildert hij een spook met schroomelijke horens,
 Dan schildert hij een spook met swarte lange dorens,
 Met slangen om den kop, met eenen breeden muil
 En voegter d' oogen bij van eenen doffen uijl.
 Dan schildert hij een slang met schroomelijke oogen,
 Uit welkers muil vergif en swarte vlammen vlogen;
 Hij voegt er tusschen bij een groen vergifte tong,
 Die verre uijt 't gebit van 't duijvels monster hong. -
 Al datter leelijk is in de natuer te vinden
 Weet hij met sijn pinceel te samen soo te binden,
 Dat 't hair van al die 't sag door schrik schier sprong omhoog ³,
 Als of de duijvels selfs sig toonden aen hun oog.
 De duijvels kosten dit niet langer meer verdragen,
 Ja gingen door de hel van hunnen schilder klagen,
 En berstten schier van spijt, omdat door hem hun belt
 In soo een gruwsaem form aen 't volk wiert voorgesteld. —

¹ Deze *goderuchtige ontspanningen* of *luimen* verschenen voor het eerst te Rheims in 1618, sinds meermalen herdrukt. Zie De Backer's *Bibliothèque*.

² H.-S., blz. 44—48. ³ *Harmonie imitative!*

De schilder, op een tijt, had een stuk onder handen,
 Een stuk, hetgeen sou sijn het puijk van alle landen;
 't Was een Lievrouw-beelt, van aensien wonder soet:
 Sij trapte onder haer den duijvel met den voet. —
 Strax quam de duijvel sig voor sijn gesloten oogen
 Dight bij sijn ledikant, terwijl hij slaept, vertoogen.
 Soo hem de schilder sag, hij was niet seer ontstelt,
 Hij had er leelijker in schilderij gestelt.
 De duijvel sprak: "wat wilt gij, kladder, gaen beginnen?
 Wat kont gij met uw konst van oli-strijken winnen?
 Waerom word' ik van u soo leelijk uijtgebelt
 Soo dat gij ons tot spot van heel de werelt stelt?
 Wij sijn geensints van ein dit langer te verdragen,
 Ik vloek bij Lucifer, gij zult het u beklagen;
 Wij sullen nemen wræk, het koste wat het kost,
 Soo gij volbrengt het werk, dat gij nu hebt begost."
 De schilder, niet gewoon voor sulke spook te vreesen,
 Antwoort: "wel hoe! gij moest mij daervoor dankbaer wesen,
 Hoe leelijker gij staet, hoe meer ik u verhef
 Omdat ik dan den aert van 't ijgen wesen tref". —
 De duijvel borst van spijt, hij knerselt op sijn tanden,
 Hij schuijnbekt met den mujl, sijn helsehe oogen branden,
 Hij heft sijn krauwels op, hij geeft een vreet geluijt,
 En daermeê was de slaep en ook het droomen uijt.
 De schilder, nu ontwaect, hoort nog het laetste stampen
 En vint sijn plaets van rust omringt van vuijle dampen,
 Maer, daerdoor niet ontstelt, begint met meerder vlijt
 Het werk, waervan hij had de gronden al gelijjt. —
 't Gesigt van ons Lievrou krijgt eerst vooral sijn wesen;
 In oogen, wang en mont is seegbaerhijt te lesen. —
 Dan schildert hij het kint, dat met een soeten lach
 En aengenaem gelaet naer sijne moeder sag.
 Om d' hoofden allebeij stelt hij vergulde kroonen
 Met sterren tusschenbij, die d' hijlighijt vertoonen;
 Dan, enen wereltbol, die 't kint in handen hout:
 De bol is hemelsblau, het kruijsken is van gout. —
 De beelden sijn volmaekt: alleen ontbreekt het leven
 Hetgeen dat geen pinceel noch verven kosten geven.
 Hij quam tot 't duijvelsbeelt met enen nieuwen moet,
 Dat door Maria wiert getrappelt met den voet. —
 Het slijm der hagedis gaet hij met solfer mengen
 En voorders wat de konst oijt voor den dag kan brengen.
 Hij vochtigt sijn pinceel, en stelt vóor alle sack
 Op het gespannen doek den steirt van enen draek. —
 Het scheen dat men hem sag met al sijn leden vrotten
 Omdat hij van de Maegt getrapt wiert met de voeten,
 Hij keerde naer omhoog sijn neergedruckten nek,
 Terwijl hij niet en spooog als solfer ende pek. —
 Hoewel de duijvel sig kan qualijk wederhouwen
 En op den schilder wenscht 't vuur van de hel te spauwen,
 Geeft hij alleen van ver een ijsselijk geluijt;

De schilder siet eens om, en weet wat het beduijt,
 En gaet voort, sonder sig in 't minst daer in te storen.
 Maer siet! Een wijl daarna laet sig de donder hooren
 En eenen fellen wint met soo een groot gewelt,
 Dat heel het schildershuijs schier wort te neer gevelt.
 Men hoort nog boven dat als swaer metale ballen,
 Van boven op het dak en op de solders vallen,
 Soo dat de muren selfs en balken altmael
 Schier scheurden door 't gewelt in heel de schildersael.
 De storm groeyt nog meer aen, de vensters waeyen open,
 De knecht komt heel verbaest de kamers ingelooopen
 En segt: "wat wil dit sijn, dat alle dit gedruijs
 En storm te vinden is alleen ontrent dit huijs!"
 'Terwijl siet m' op den vloer van alle kanten swieren,
 Verdreven door den wint, de boeken en papieren.
 De stelling van hout, waerop de schilder stont,
 Sag men dat heen en weer beweegt wiert op den gront.
 De schilder nu, vol vrees, en koste qualijk spreken,
 En sag sig in gevaer van hals en been te breken,
 Omdat de stelling was gelegen van den vloer
 Wel voeten drijmael drij, en alles sag in roer.
 De duijvel quam toen ook met vreugt van ver sig toonen,
 Omdat hij sag aldus des schilders konst beloonen
 En schetterde luijd uijt in eenen vollen lagh,
 Omdat hij soo vol angst den armen schilder sagh. —
 Dees bidt: "o moeder Godts, gy moet mij hier beschermen,
 Neem mij met uw lief kint in uw bernhertig ernen!
 Als gij mijn hulpe sijt, daer is geen ongeval
 Noch duijvel nochte hel, die mij oijt deeren sal".
 Terwijl dat hij dus badt, terwijl de banken vielen,
 Terwijl dat het tempeest scheen alles te vernielen,
 Terwijl hij sijnen val, ja doot, voor oogen siet,
 Hoort, hoort (een wonder saek!) wat datter is geschiet.
 Ik wenschte dat mijn stem kost gaen door alle landen:
 Het beelt, 't geschildert beelt, steekt-uijt een van sijn handen
 En hout den schilder vast (wie had het oijt gedocht!)
 Terwijl de stelling valt, in 't midden van de locht, —
 Men braght een ladder aen, dat hij daerop sou stappen,
 En siet, soo haest hij stelt sijn voeten op de trappen,
 Maria trekt de hant weer in haer schilderij
 En 't huys was aenstonts weer van storm en duijvel vrij.
 O wonder Moeder Godts, wil ook eens uwe oogen
 Op dit papier en pen en uwen dichter boogen:
 't Is alles t'uer eer; ey! neem mijn moeyt en jonst,
 'k Leg voor uw voeten neer mijn rijm- en letterkonst.

In dergelijke Catsiaansche rijmen, zonder veel verheffing
 en wat langdradig uitgesponnen, maar dan ook volkomen in
 den destijds gewilden volkstrant, zijn de overige verhalen van

Cosijns geschreven, als de "Liefde tussen Phedra en Charinus" naar 't latijn van Laurentius Beyerlinck¹; de "jammerlijke schipbrake van Don Emanuël Sousa, Portugies, in zijne weder-vaert van Oost-Indiën naer zijn vaderlant" uit het latijn van Maffei²; de "vreede vrake van een slave over zijnen Heere" naar Jacobus Biderman³, dien hij ook op den voet volgde in zijn:

Wát komt van gedurig spel?
Tijt-verlies, daerna de hel⁴.

Veel en velerlei andere verhalen, korthedshalve, onvermeld latend, moet ik toch hier aanteekenen wat de onvermoeide "uijtschrijver Fr. Godefroi in eene tusschen-reden aen Mameer" Josina Bouvaert-Cosijns schrijft over "Mononcle's" Bertulfus en Ansberta⁵. Na geheel de dichterlijke nalatenschap van Heerom hoog geprezen te hebben, getuigt hij:

Maer wat Ansberta raekt, spant boven al de kroon.
Waer 't saken, dat mij wiert van twee de keus gegeven,
'k Had liever dat alleen als al de rest geschreven.
't Is hier en daer soo eël, de trekken sijn soo fijn,
Dat ik niet pijsen kan hoe 't komt uijt menschen bijjn.
'k Heb 't eens in éenen togt van 't eerst tot 't lest gelesen,
Ik loeg en kreet al mee⁶, daer oorsack scheen te wesen.
Soo lang ik besig was en heeft mij niets gestoort,
'k En heb op diën tijt geen uer der klok gehoort.
De paters⁷ kennen 't niet: dit stuk is hun ontslopen
En komt door Godts bestier stil in ons hant gedropen.
Ik rade u, Mameer, te houden dit geluk,
En 't noyt te geven weg als om te gaen in druk.
'k Heb Vondel al gesien en Cats heeft schoone slagen;
Maer 't mag aen iedereen ten volle niet behagen⁸.

't Blijkt al aanstonds, vooral uit de twee laatste versregels, dat onze gul- en goedhartige Bernardijn de loftrumpet niet te laag heeft gestoken. Met Cats, ja, kan "Mononcle" des noods eene vergelijking doorstaan; doch met Vondel heeft hij, evenmin als de "bloed van Brouwershaven", een enkelen trek van over-

1 H.-S., blz. 582—596. 2 H.-S., blz. 555—575.

3 H.-S., blz. 420—427. 4 H.-S., blz. 396—403.

5 H.-S., blz. 230—262, een gedicht van anderhalf duizend verzen.

6 Ik lachte en schreide ter zelve tijd.

7 De Jezuïeten. 8 H.-S., blz. 313.

eenkomst — of het zou Adrianus' voorliefde moet wezen voor klopjens en begijntjens. Want in zekere mate geldt ook van Cosijns :

Hij die de Seraphim bezong
En teedre Chernbijntjens,
Hem vloeiden lied'ren van de tong
Voor klopjens en begijntjens.

Reeds in 1693, toen hij nog te Lier vertoefde, schreef hij "een lofdicht ter eere van de deugdzame Joffer Maria Catharina van Immerseel, aen Godt sig opdragende in den staet van geestelijke dochter, op den feestdag van de Hemelvaart ons' Heere, tot Antwerpen in de kerk van S. Andries." ¹ En toen in het jaar 1700 twee gezusters, Anna Theresia en Isabella van Overbeek, op denzelfden dag "hare Professie deden binnen het Begijnhof tot Antwerpen", werd Cosijns tot in Friesland toe, als feestdichter aangezocht, en zond hij uit Bolsward, in plaats van één "geluk-wensch" aan beiden te samen, aan ieder der begijntjes afzonderlijk zijne hartelijkste heilwenschen ². In 't eerste gedicht is het de hof aan de overzijde der beek Cedron, de hof Overbeek, — in het tweede de hof van Begga, welke de kosten moeten goed maken van een 300-tal verzen. De slotsom is natuurlijk :

Godt sal uw steunsel sijn: welaen dan, lieve Bruijt,
Treet Begga's luthof in, en treet de werelt uijt.

Vóór alle anderen echter was het "Joffrau Adriana de Haze, aennemende den geestelijken staet op het beggijn-hof tot Aelst" ³ die de eersteling-proeven van Cosijns' Muze had mogen ontvangen. In Mei des jaars 1689 had hij haar uit Leuven een gedicht toegezonden, waarin de "haes"

Dit vlagtende gediert weet door de woeste boomen
Door hagen, heiden, velt, door breede waterstroomen,
Door onbekenden weg, door noijt betreden baen,
Den jager, die hem volgt, met snelle vlugt t'ontgaen.

Dat "haesje" wist over heg en steg zulke gelukkige sprongen

1 H.-S., blz. 11. 2 H.-S., blz. 17 en 20. 3 H.-S., blz. 119.

te maken, dat het eindelijk, ongelet en ongedeerd, aanlandde en rust vond in den schoot van "Moeder Begga".

"De deugtzaame Maegt Isabella Flammée, Capucinersse tot Cortrijk, nae den intrê van het Clooster genaemt Maria Clara van Cortrijk" mocht ook al in 1710 een "geestelijk Parnassibloemenken" van Cosijns ontvangen, en dat door de tralies van 't kloosterslot heen ¹:

O geestelijke Maegt, al mag ik mijne voeten
Niet stellen in uw hujs, ik kom u even groeten
Met mijne pen; de pluijm van eene witte zwaen,
Dit zuiver lettertuyg, mag tot een maegt wel gaen.

Doch, behalve de Friesche jonkvrouwen, schijnen geen kloppers in meer blakende gunst bij Adrianus gestaan te hebben dan de "Joffers Eusebia en Helena van Trier, woonagtig tot Hilverbeek in de Mijerije van den Bos". De eerste werd door Cosijns "vergeleken met een schip, nog woelende tussen de woeste baren der zee van deze werelt" ²; de tweede — reeds "geestelijke dogter" — met "eene pelgrimme, rijsende naer 't eeuwig vaderlant" ³.

Niet ongelukkig slaagde Cosijns in dergelijke gelegenhedenverzen, zoo als nader zou kunnen bewezen worden uit een vernuftigen heilwensch "aen den Eerweirdigen Heer Joannes Callebaut, sijn eerste Misse aen Godt opofferende binnen Aelst, 1694" ⁴.

In mijn *Pr. Adrianus Poirters, een historisch-letterkundige schets*, heb ik doen opmerken, dat de Oisterwijksche volksdichter de goede eigenschap bezat van "zich zelve te kennen en zich zelve steeds gelijk te blijven, zonder ooit zijn eigenaardig genre te verloochenen of te verzaken". Dat geldt, jammer genoeg, niet in gelijke mate van Cosijns, zijn ordebroeder. Deze waagde zich, helaas, ook aan hoogere dichtsoorten, aan de tragedie zelve, waarvoor hij wel den minsten aanleg bezat. Hij schreef namelijk, in 3 vertogen en 1112 versregels, een aan de geschiedenis van Bulgarije ontleend treurspel getiteld: *Tarballus*, waar-

1 H.-S., blz. 332. 2 H.-S., blz. 39. 3 H.-S., blz. 94. 4 H.-S., blz. 105.

van het "kort begriip" aldus luidt ¹: "De konink Trebellius levert sijn rijk over, hetwelk hij Christen gemaakt hadde, aen sijnen outsten sone Tarballus, ende begeeft sig tot de wildernisse, om aldaer Godt buijten de sorgen te dienen. Daerentussen Tarballus, verleit sijnde door den quaden aert van Photinus, eenen hovelink, ende andere, begeeft sig tot dienst der valse goden, seekende overal uijt te roeien den Catholiken Godtsdienst. Trebellius hiervan gewaerschout sijnde, verlaet sijne woestijne, neemt de wapens aen, ontveldigt de kroone aen Tarballus, en doet hem de oogen uijsteken. Daernaer verheft hij Albertus sijnen jongsten sone tot het rijk, ontvangt weder in genade den blinden Tarballus ende vertrekt wederom naer de eenigheyt ²." — Ik reken mij van de verpliching ontslagen om een of andere proeve daaruit mede te deelen; men verbeurt er niets aan.

Even erg of nog erger: — Cosijns berijmde ook, en nog wel voor de catechismus-kinderen, een Vondeliaansch onderwerp, het "Treurspel van Maria Stuarta, Koninginne van Schotland, gedoot door het bevel van hare nighte Elizabeth, 18 febr. 1587; eerst gemaakt tot Loven en aldaer vertoont door de jonkhiit van den Catechismus van den H. Ignatius, A^o 1690; daarna verbeteret tot Ruremonde en aldaer vertoont door de Jonkhiit van den Catechismus van de Societijt Jesu in 't jaer 1692: opgedragen aen den Doorlugtigsten en Hoogweerdigsten Heere Reginaldus Cools, Bisschop aldaer".

Laatstgenoemde, een waardige zoon van den H. Dominicus, een oud-krijger en oud-advokaat en oud-professor, sinds het jaar 1677 op den bisschoppelijken stoel van Roermonde verheven ³, had de opvoering des treurspels met zijne hooge tegenwoordigheid vereerd, en werd in de narede met een vers begroet, waarvan het slot luidt:

Soo lang Ruermond sal staen, ook selfs met steenen monden ⁴
Sal het, Hoogweirdigst Heer, uw sorg met lof verkonden.

¹ H.-S., blz. 201. ² D. i. de eenzaamheid der woestijn.

³ Zie over hem: L. Schutjes: *Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch*, I, blz. 224.

⁴ Dat zal een toespeling zijn op het: *etiam lapides clamabunt* des Evangelies.

Soo lang den aderslag sal aen ons herte slaen,
 Sal Reginaldus' naem in onse herten staen.
 De glans van uwe deugt sal, selfs ook na uw leven,
 Aen dese heele stat voor altijd luijster geven,
 Uw iverig gemoet, uw naem en uwen lof
 Sal breken door den tijt, sal vliegen uijt het stof.
 Ons bersten tranen uijt van blijschap, als wij pijsen
 De lessen, die Gij geeft om ons te onderwijsen:
 Gij moest, o weerde man, noijt dalen in het graf,
 Ah, 't minst van uw cieraet is mijter ende staf!
 Wij komen dan voor 't lest U, weerdigst Heer, begroeten
 En vallen samen neer voor uw eerweerde voeten,
 En bidden, dat Gij ons het Cruys van zegen geeft
 Met d'hant, die 't Hemels-broot ons eerst gegeven heeft.

Een der verdienstelijkste voorzaten van Reginaldus, de in 1657 op den aartsbisschoplijken stoel van Mechelen overgeplaatste Maastrichtenaar Andreas Cruesen¹, werd insgelijks door Cosijns bezongen. Deze, ook door Vondel verheerlijkte², kerkvoogd was een boezemvriend en gulle beschermheer der Jezuïeten; hij had onder andere 't collegie zijner aartsbisschoplijke zetelstad mild en rijkelijk bedacht. In eene dichtsoort, die beter dan het treurspel met zijn aanleg strookte, betuigde Cosijns, ook in naam zijner ordebroeders, de verschuldigde dankbaarheid "Aen den Hoogweerdigsten Heere Andreas Cruesen, Aertsbisschop van Mechelen." Adrianus zelf geeft den inhoud en de beteekenis van 't aan Andreas gewijde Herdersdicht aldus aan³: "De herder Menalcas, verbeeldende het collegie der Societijt Jesu binnen Mechelen, bedankt sijne Hoogweerdighijt van sijne groote milthijt in het geven van den nieuwen bou, spelende op sijnen Aertsbisschoplijken kruys-staf ende op sijnen Patroon S. Andreas etc."

Omnes Crux una tuetur

Door het Cruijs staet dit hujs.

Lustwout.

Daer is een schoon en lustig wout,
 Rontom verciert met jeugdijg hout,
 Dat op het groen-geclavert lant
 Seer aerdig dreefs-wijs staet geplant;

¹ Zie L. Schutjes, t. a. p., blz. 220 en *De Dietsche Warande* X, blz. 281. Cruesen was verwant aan de Limburgsche geslachten Selis de Fanson en Vaes de Scherpenberg, en daardoor aan de Camminghas. (*Beschrijving der Wiarda-State*, blz. 37 en *Navorscher* 1873, blz. 536, 537).

² Verg. mijn "Vondel en de Paus", blz. 50. ³ H.-S., blz. 147.

En mits 1 daer een fontijne vloeijt
 Soo is 't dat 't nog veel beter bloeijt.
 Men leest daer alderhande fruijt,
 Men plukt daer alderhande kruijt.
 Het fruijt, dat heeft een schoon colour,
 Het kruijt, dat geeft een soeten geur;
 Soet voor den reuk, soet voor den smaek,
 En ieder vint 'er soet vermaek.
 De boomtjens met haer soet gewas,
 't Fontijntje, claerder als gelas, 2
 En 't nachtegaeltjen dat er singt,
 En 't weeldrig schaepje, dat er springt,
 En 't herdertje, dat geestig fluijt
 En Echo met sijn na-geluijt,
 En 't bos, en 't velt — 'k weet niet gewis
 Wat dat er 't aengenaemste is.
 Het strijt er altemael om prijs:
 Het wout, dat schijnt een Paradijs,
 Maer als het is in lentetijd,
 Ik seg, dat g' in den hemel sijt.

Hier gink ik laestmael eens alleen
 Met 't hoofd vol sorgen henen treên;
 De schaepjens, 't soete wolle-vee
 Dat had ik voor geselschap mee.
 Melampas volgde achter naer
 En kljne Hilax met sijn vaêr:
 Al d' ander herders van het lant,
 Die liet ik aen den eenen kant.
 Veel samenspraek was mij verdriet:
 Die sorgen voet en soekt dat niet.

Als ik wat dieper was in 't wout,
 Daer niemant sijne schaepjes staut 3,
 Daer niemant sijne peerden ment,
 Daer niet een jager komt ontrent;
 Daer ging ik liggen in het groen,
 Gelijk vermoeide luyden doen,
 En wijl het vee aen 't wijden was
 En scheerde met den tant het gras —
 Soo quam mij heel mijn sorg te voor
 En ik, ik gaf haer vol gehoor.

Het huijs, daer ik gewoont had lang,
 Wiert out en kout, en slap en krank;
 En 't had veel moeyt en ongemak
 Soo dat m' er sliep ook onder 't dak,
 Of ergens in een hanen-balk,
 Die was geplaestert met wat kalk.
 De noot, die helpt sig soo hij kan,
 Als was Palcimon een out man. —
 Dit was de sorge van mijn hert,
 Die mij veel angst aendeê en smert.

1 Vermits. 2 Glas. 3 Stawt, henen drijft.

Want, recht gesproken, als ik sag
 Hoe slecht Palémons hutte lag,
 En hoe de grijze Daphnis had
 Een woonsteê, van den regen nat,
 En hoe de grijze Mopsus was
 In 't huijs met vensters sonder glas —
 'k Had medelijden met de maets
 En 'k wenschte s' al een rijmer plaets. —
 Wie sal eens, riep ik overluyt,
 Ja 'k song het op mijn duijtsse fluijt,
 (Dat spel verligt ons in de pijn)
 Wie sal hier eens weldoener sijn?

Terwijl dat ik dit lustig song
 En dat het vee daer soetjens sprong,
 Soo sag ik, en ik stont ver stelt,
 Een boeren jonxken in het velt;
 Het sprong, en 't had het wonder druk
 Met een leer-vinxken op de kruk.
 Ik sag het spel al soetjens aen
 En liet daerom de oog' niet gaen
 Noch van den vogel, noch van t kint;
 Het scheen, ik was er toe gesint.
 Ik sag hoe dat het vinxken vloog
 Nu naer de aerd en dan om hoog,
 Nu verder en dan weer nabij
 Naer dat het had sijn draeyken vrij,
 En hoe 't dan weer naer 't kruysken quam,
 En daer alleen sijn ruste nam: —
 Sijn rust en lust was op het kruijs
 Het kruijsken was het vinxkens huijs.

Als ik dit spel had aengesien
 Soo dagt ik: sou 't wel iet bediën?
 Het kruijs dat is het vinxkens huijs,
 Sou ons huijs ook wel sijn een kruijs?
 Het kruijs is teeken van geluk,
 Al neemt men 't somtijts ook voor druk. —
 O, sou dit zegenrijke kruijs
 Een teeken sijn van een nieu huijs?
 Dit wenschte ik, en lieve ziet,
 't Is effen naer mijn wens geschiet. —

Mijnheer, Gij, die dit weerdig pant
 Draegt naer verdienste in de hant,
 Wiens staf is met een Cruijs verciert
 (Het Cruijs hebt Gij altijd geviert)
 Wiens naem met 't Cruijs komt overeen
 (Andreas heeft het kruijs geleën
 Naer 't voorbeelt, dat hem sijnen Heer
 Getoont had op den berg ¹ weleer)
 Wiens toenaem Cruesen, wijt beroemt,
 Met recht mogt Cruisen sijn genoemt,

¹ De Calvarieberg.

O groote, soete, milde vriend
 Waer hebben wij dit oijt verdient?
 Gij hebt door uw milddadig hert
 Verdreven al mijn angst en smert;
 Gij hebt met munt en kruijs en steen
 (O wat vermag dit kruijs alleen!)
 Gij hebt.... maer wat Gij hebt gedaen,
 Dat sien wij voor ons oogen staen:
 Door het Cruijs
 Staet dit huijs.

Thans verzamelt zich het "geestig herdersvolk" om ter eere
 "van Cruys en Cruesen" een danklied aan te heffen:

Dat Corydon sijn vreugt gaet stellen in landauwen,
 Laet Melibeüs veel van suyver beken houwen,
 Dat Damon sijnen sin vrij set op 't soetste fruijt,
 Alexis op sijn vee en Tijter op sijn fluijt:
 Mijn vreugt is in het Cruijs; het Cruijs gaet al te boven,
 Niet isser op het velt, niet in de steedse hoven
 Dat bij het vruchtbaer kruijs in 't minst geleken wert,
 Mijn vreugt is in het kruijs en 't kruijs is in mijn hert.

De eenvoud dezer ongekunstelde, soms echter al te naïeve
 en te gerekte ontboezemingen steekt gunstig af bij den opge-
 schroefden toon der bovenvermelde treurspelen.

't Schijnt wel dat Cosijns de gevierde gelegensheidsdichter
 was bij alle feestelijkheden in zijne omgeving. Zoo vind ik dat
 hij werd uitgenoodigd, om de tolk der erkentelijkheid te zijn
 "Aen de edele en agtbare Heeren, de Magistraet van Cortrijk,
 jaerlijxe weldoeners van 't collegie der Societijt Jesu binnen
 Cortrijk, hebbende gelijkt den eersten steen van een nieu gebou
 in het selve collegie, 6 Junii 1710"¹. Eveneens had men Adrianus
 uitverkoren, tot het houden eener "Aenspraek tot de weerdige
 vergaderinge der Blommisten, vierende den feestdag van hunne
 Patronesse, de Hijlige Dorothea, in het collegie der Societijt Jesu
 tot Cortrijk"².

Ik laat het den lezer denken, wat een vloed van verzen en
 wat een overvloed van zinnebeeldige toepassingen de rijke ver-
 scheidenheid van velerhande bloemen aan Adrianus opleverden.
 De bloemlievende gildebreeders moeten tevreden geweest zijn.

Zijn kinderlijk gemoed voerde hem echter telkens weder naar

¹ H.-S., blz. 417. ² H.-S., blz. 322.

de kinderen terug. Niet slechts schreef Cosijns, vooral in de laatste jaren en maanden zijns levens, lange rijmepistels "Aen Joffrouw Anna Josina Cosijns, mijne suster, woonagtig tot Antwerpen, weduwe van Monsieur Bouvaert"¹, maar 't was hem een lust hare kinderen², zijne "cosintjes en cosijntjes" in dichtelijke brieven, tot de beoefening der vaderlandsche taal en der dichtkunst op te wekken en aan te sporen. Daarvan kon "de deugtsame dogter Joffrauwe Anna Theresine Bouvaert" getuigen, aan welke hij een zeer geestig antwoord zond op haar "niewjaer-digt"³. Daarvan had vooral kunnen getuigen "de jongman Jacobus Henricus Bouvaert" toen hij van heerroom Adriaan een berijmd antwoord ontving "op het gedigt van hem aen mij gemaakt"⁴. Ik verheug mij door de mededeeling van dat antwoord het bewijs te mogen leveren van de gezonde denkbeelden, welke de schrijver had over de nederlandsche taal en daarmede mijne historisch-letterkundige studie te kunnen sluiten:

Ga voort, beminde neef, in Vlaemschen rijm te maken:
 Gij sult, geloof het mij, door diën middel raken
 Tot een volmaekte konst, ook zelfs in het Latijn:
 Poëten altemael als ijgen broeders zijn.
 Apollo op den Berg, met negen zijn goddinnen,
 Pleegt 't Duijtsch en het Latijn eenparig te beminnen.
 Een ieder in zijn tael geeft daarvan zeker blijk;
 De trekken van 't verstant zijn overal gelijk.
 Cats, Vondel, Heinsius en menig ander ligten
 Van onse moederstael, zij hebben met hun digten
 Ons zoo bestraelt, dat ik hen meen gelijk te zijn
 Aen allen, die weleer oijt schreven in 't Latijn.
 Men kan zoo wel in 't Vlaems als in 't Latijn doen blijken
 Ons konst en ons verstant: ons tael moet geene wijken
 Ook niet de Roomse spraek; ik meene voor gewis
 Dat onse moederstael vooral niet minder is.
 Maer veel belerven haer met menig andre talen
 En mengen onse tael met woorden van de Walen,
 En meenen wël te doen en schijnen wonder wijs,
 Als zij die naer de maet als dwingen van Parijs.
 Ons tael is rijk genoeg, s' en moet geen woorden leenen
 Van eenig ander volk: zij steunt op ijgen beenen,
 Noch heeft geen hulp van doen van eenen ligten Frans:
 Zij praelt het alderschoonst door haren ijgen glaens.

1 H.-S., blz. 263 en 615. 2 Zie hierboven, blz. 13 en Bijlage I.

3 H.-S., blz. 609. Verg. H.-S., blz. 328. 4 H.-S., blz. 330. Verg. blz. 596.

Ons tael is over lang van het Hoogduyts gesproten ¹,
 Zoo dat heel Nederlant zingt als op duijtse noten,
 Zoo dat, wat raekt de tael, wij egte kinders zijn
 Van die in Kijzers dienst zig houden aen den Rijn. —
 Dus mogen wij ons tael wel naer 't Hoogduyts bestieren;
 Die lijt ons tot de bron als loopende rivieren:
 't Hoogduyts is als de stam en als de eerste gront,
 Waer naer heel Nederlant moet voegen zijnen mont:
 Wij mogen dan van 't Duyts alleen ons spreuken halen:
 Frans, Engels, Spaens, Latijn en alle ander talen
 Die moeten van ons tael geheel verbannen zijn,
 Die mengen onze tael, als spijsze het venijn.
 Ik heb, beminde neef, in 't kort dit willen schrijven
 Opdat gij naderhant geen fouten zout bedrijven
 In ons Neerduijtsche spraek, opdat gij kennis hebt
 Van d' egte bron, waeruijt men egte spreuken schept.
 Hier mede houd ik op en ga mijn pen betoomen
 En 'k wens u veel gelux, dat g' onlanx hebt bekomen
 De vijfde plaets in 't school ², waeruijt is te verstaen
 Dat 't lezen van mijn boek geen hinder heeft gedaen.

Den 13ten Maart des jaars 1711 kondigde uit Kortrijk de
 Brusselaar Hendrik de Vaddere ³, op blz. 43 hierboven onder
 de ballingèn vermeld, het overlijden aan van den 53-jarigen
 Pr. Cosijns. Ofschoon de rondgaande brief, bij deze gelegenheid
 door den Rector van 't Kortrijker Collegie geschreven, eenige
 reeds vermelde bijzonderheden herbaalt, kan ik de verzoeking
 niet weerstaan dit schrijven in zijn geheel mede te deelen ter
 verdere karakterizeering van den dichter-missionaris.

“Eerweerdige Vader in Christo,

Vrede Christi.

“Desen morgen, ontrent vijf uren, heeft hier het leven afge-
 lijkt, van God (soo wij verhopē) tot een beter geroepen, in
 't bijwezen van de P. P. en de B. B. met de Sacramenten
 van de hijlige Roomsche Kerke in tijts voorsien, P. Adrianus
 Cosijns. Hij was geboren tot Antwerpen in 't jaer 1658, in

¹ Ik laat natuurlijk de bespiegelingen over de verwantschap tusschen
 Nederlandsch en Hoogduitsch voor rekening van Pr. Cosijns.

² “*In syntaxi primi anni*” H.-S., blz. 332. Jacobus studeerde bij de Ant-
 werpsche Jezuïeten.

³ Verg. blz. 15 hierboven. — Hendrik, niet te verwarren met zijn stad-
 vangenoot Egidius de V, had van 1690—1708, het jaar zijner verbanning,
 te Rotterdam gestaan. Hij stierf te Iperen in 1720.

April; is de Societijt ingetreden binnen Meehelen in het jaer 1676. In de Religie heeft hij twee jaer in de Philosophie ende vier jaer in de Theologie besteed. In de Latijnsche scholen, dewelke hij een jaer herhaelt hadde, heeft hij de Jonkhijt ses jaer onderwesen; is Priester gewijt in het jaer 1690; heeft de vier beloften gedaen in 't jaer 1694. Nae het derde proefjaer naer Vrieslant gesonden, heeft hij den christelijken acker en de stat Bolswart met onvermoeielijken arbijt geoeffent, ende profij-telyken dienst aen de Catholiken, met besondere vrugt van een ieder, en agtbaerhijt selfs van de andersgesinde, betoont: waer-van klare getuygenisse geven het hujs door hem van den gront opgebout en de statie met merkelyk inkomen vermeerdert. In welken Apostolischen arbijt hij, 's winters, op eenen onstuij-migen nagt tot eenen sieken geroepen (het boere-schuijten, daar hij insat, omvallende) van het uijterste dootsgevaer verlost is, en de kleederen aen sijn lichaem bevrozen sijnde, is hij in eene siekte gevallen, dewelke, veranderende in het alderpijnlijxste hant-en voetjigt, aen den Apostoliken man vele sware pijnen, en ook ten leste de doot veroorsaekt heeft: ja, soude hem haest genootsaekt hebben van logt te veranderen, 't en ware het aen de Goddelijke voorsienighijt belieft hadde, met een loflijk bal-linkschap voor 't Geloof (voorwaer eenen edelderer titel) sijnen arbijt te vereeren, en tot over de viertien jaer te verlengen.

“Uijt de Missie tot ons wedergekeert sijnde, heeft hij niwe en wondere voorbelden en lessen van een geestelijk leven, be-sonderlijk van verduldigheid en gerust gemoet gegeven, soo in voorspoet als tegenspoet, in de grootste pijnen van het hand-jigt, dat ook grouwel gaf aen al die 't sag¹. Noijt heeft men hem hooren klagen oft iet anders voorwenden als dese sijne eerste en leste woorden: *het gaet met mij wel*. Als sijne onpasselyk-hijt het eenigsins toeliet (dat niet lang en duerde) heeft hij seer veel exempels van eenen grooten Apostoliken iver tot sijnen naesten getoont; en altijt een bereit gemoet, op den wenk van den Oversten, laten blijken, soo in Sondaegsvermaen tot het

¹ Dat degenen, die 't zagen, gruwen deed.

volk als andere oefeningen van de christelijke liefde. Als zijne quale verergerde en nu soo wijt gekomen was, dat hij niet sonder pijn ofte groote moeite de schrijfpennē kost bestieren, poogde evenwel de neerstige man altijd iet te doen, noijt min ledig als dat hij alleen in sijn kamer het geniet hadde van eene soete en eensaeme stillighijt. Dit betuijgt het groot getal van alderande latijnsche en vlaemsche digten, die hij ook 's nagts (want hij menigmael slapeloos was) met een aerdige lighthijt, ook somwijlen sonder licht, in menigte met potloot op 't papier ver-gaderde.

“In spijsē en drank was hij ten uijterste matig en heeft langen tijt niet als melk, en dat wijnig, gebruikt. Maer soo veel te iveriger wiert hij gedreven tot sijne geestelijke zielsge-noegten, en bovenal tot de hijlige Maeltijt, als hij, naulijx konnende staen, meer tot het Altaer, dat in sijne kamer opge-regt was, kroop als gonk: noijt gelegenhijt of toelatinge voor-bijgaende van Misse te lesen. En, om niet alleen voordeelig aen sig selven te wesen, soo onderhiel hij met stigtige en gees-telijke samenspraek al die hem quamen besceken, overal bedie-nende het ampt van eenen geestelijken man ende vader, al was hij andersins meer tot de eenighijt als vele koutenancie¹ gene-gen. Voorleden somer eens uijt sijne kamer gegaen sijnde om de werklieden te sien, die besig waren met eenen niwen bou tot gebruik van de gasten, huijsgenoten en besonderlijk de sieken; en gevraegt sijnde wat hij dede? *ik sie de bouwers, sijde hij, van mijn lijkhuijs en vermaense dat se hun [zich] haesten souden, om voor mij tot den Hemel den doorgank te bereiden, daer ik ten uijterste naer verlange.* Soo hij gesijt heeft, soo is het geschiet: want het nieu siekhuijs naulijx gebruikt hebbende, hebben sijne kragten hem allenxkens begeben; en nu over wijnige dagen eene kljue koortse hem overvallende, heeft hij begost tot de geluc-kige (soo wij hopen) en van hem gewenste doot, en tot het aenschouwen van sijnen Schepper met groote stappen te spoeden: waervan opdat hem geensins en wederhoude cenige men-

¹ Tot veel kouten.

E 57594-a

schelijke vlekke, versoeke ik voor sijne ziele de hijligste offeranden en gebeden, gelijk voor de Missionarissen gestelt is ¹, afgekondigt te worden en bevele mij in de hijligste sacrificiën van UE. Eerweerdighijt.

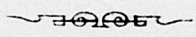
Tot Cortrijk, 13 Meert 1711.
Van uw Eerw. dienaer in Christo,
Hendrik de Vaddere.”

Door dezen brief is 't ons gegeven een enkelen blik te slaan in 't zieleleven van onzen held. Wat zijn letterkundige verdiensten betreft, heb ik hem reeds vroeger genoemd een welgelijkende kopie, meer nog van Jacob Cats dan van Adriaan Poirters. Zijn aangenaam rijmgekeuvel bezit de gemakkelijheid en zangerigheid des eersten, doch mist de geestige luimigheid en aardige schalkschheid des tweeden.

Ten slotte herhaal ik de vraag, reeds op blz. 8 gesteld, of hij niet wat onbillijk was de hem vereerende wensch van den bescheiden auteur, die over zijn eigen poëtische voortbrengselen schreef :

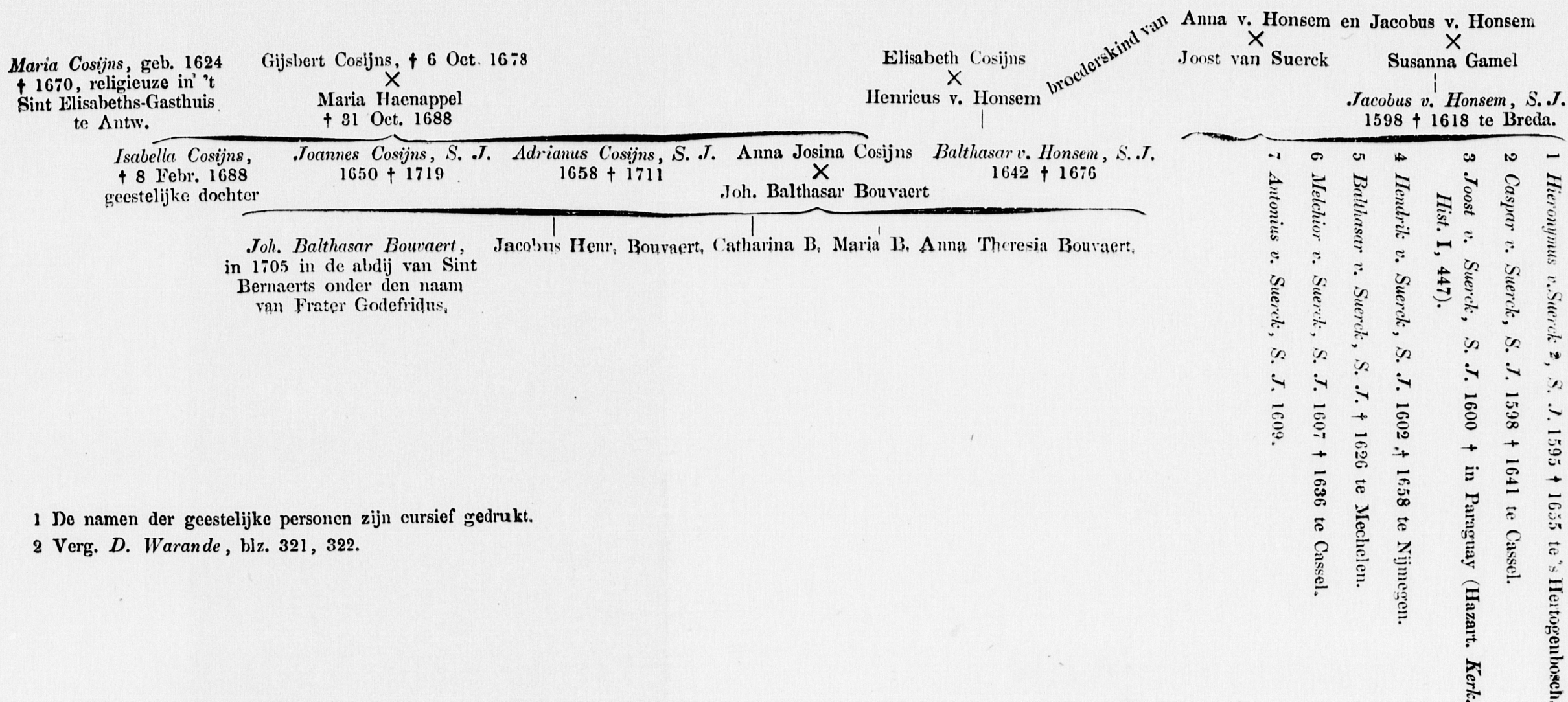
Twee boeken, die ik heb met ijgen hant geschreven
En die ik noijt en wensch in druk te sijn gegeven,
Heb ik op het versoeck gemaekt van menig vrient,
Die mij genegen was en daermee was gedient.

1 Vastgesteld, bepaald.

BIJLAGE I (Zie Bladz. 12, 13).

Genealogische elementen voor de families Cosijns, van Honsem, Bouvaert ¹.

1 De namen der geestelijke personen zijn cursief gedrukt.
 2 Verg. D. Warande, blz. 321, 322.

BIJLAGE II (Zie Bladz. 14).

Ad majorem Dei gloriam.

Ego Adrianus Cosijns Antverpiensis, natus anno 1658, mense Martio, die 10, ex legitimo toro, patre Gysberto Cosijns, matre Maria Aenappels ¹, utroque superstite, studui humanioribus Antverpiae apud Patres Societatis Jesu annos 7, donec tandem melioris vitae desiderio flagrans ad Societatem Jesu aspiravi, in quam a R. P. Ignatio Diertiens ejusdem Societatis, per provinciam Flandro-Belgicam Provinciali, anno 1676, die 12 mensis Septembris, debito praemisso examine admissus sum Antverpiae. Mechliniam ad domum probationis veni anno 1676, die 28 Septembris. Examinatus sum a R. P. Francisco Dubois, Rectore Mechliniensi, juxta examen generale etc.

Actum Mechliniae in Domo probationis Soc. Jesu, anno 1676, mense Octobris, die 9.

Ita est

ADRIANUS COSIJNS, ANTVERP.

¹ Ten bewijze hoe weinig er te rekenen valt op de spelling vooral der eigennamen onzer goede vaders — Adrianus schrijft: *Aenappels* (echt Antwersch), zijn broeder Joannes integendeel *Haenappel*. De oudste zal wel de wijste zijn. — 'k Heb dit stuk te danken aan den Eerw. Heer Verneire te Drogen (Tronchiennes) bij Gent.

BIJLAGE IV (Zie Bladz. 19).

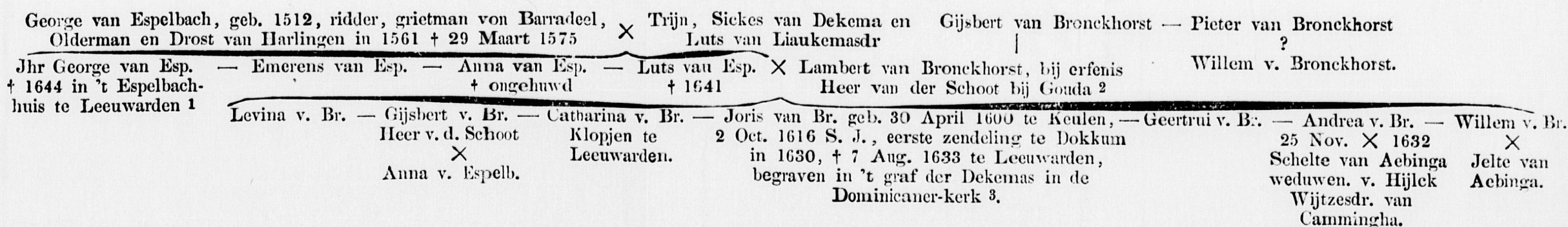
Opvolging der Jezuïeten-Zendelingen te Bolsward ¹.

- Dominicus Schenkel, Hagenaar, 1620—1621.
- Joannes van Steenwyck, Duitscher, 1633—1648.
- Joannes Cachiopin, Rotterdammer, 1648—1656, † te Enkhuijzen 7 Juli 1667.
- Wilhelmus van Aelst, Antwerpenaar, 1656—1657, † te Middelburg 3 Nov. 1658.
- Leo de Meijer, Antwerpenaar, 1657—1659, † te Oudenaarden 15 Januari 1670.
- Cornelis Oeco ² (*alias* van den Berghen), Amsterdammer, 1659, † te Middelburg 14 October 1661.
- Philippus Nutius (Nuijts), Antwerpenaar, 1659—1660, † te Antwerpen 29 April 1702.
- Petrus Letten, van Iperen, 1660—1674, † te Kortrijk 27 April 1688.
- Reijer Wanckier, uit Brugge, 1674—1677, † te Gouda 31 October 1682.
- Joan. Bapt. Van der Meersch, uit Lier, 1677—1680, † te Lier 9 Juli 1715.
- Karel Chevalier, Brusselaar, 1680—1682, † te Halle 17 Octob. 1685.
- Augustinus Claijssone, van Duinkerke, 1682—1694, † te Bolsward 23 Febr. 1694.
- Adriaan Cosijns, Antwerpenaar, 1694—1708, † te Kortrijk 13 Maart 1711.
- Adriaan Houtman, Rotterdammer, 1708—1709, † te Burgwerd 5 Octob. 1709.
- Egidius Corluy, Brusselaar, 1710—1717, † te Brussel 14 Febr. 1733.
- Philips Louché, Mechelaar, 1717—1732, † te Leiden 27 Aug. 1738.
- Franc. Xav. van Begoden, Antwerpenaar, 1733—1776, † te Antwerpen 28 Juli 1780.
- [Herman Le Marichal, van Geldenaken, 1770—1776, † te Brussel 19 Aug. 1789].

¹ Dit lijstje heb ik grootendeels te danken aan mijn dienstvaardigen vriend, den Eerw. Heer Ant. van Lommel.
² Thecla Adela Oeco was de naam zijner moeder.

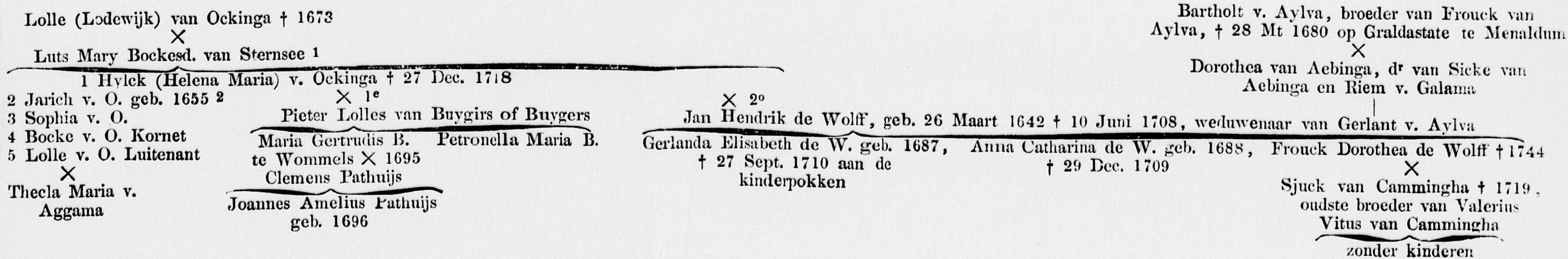
BIJLAGE III (Zie Bladz. 17).

Espelbach-Bronckhorst.

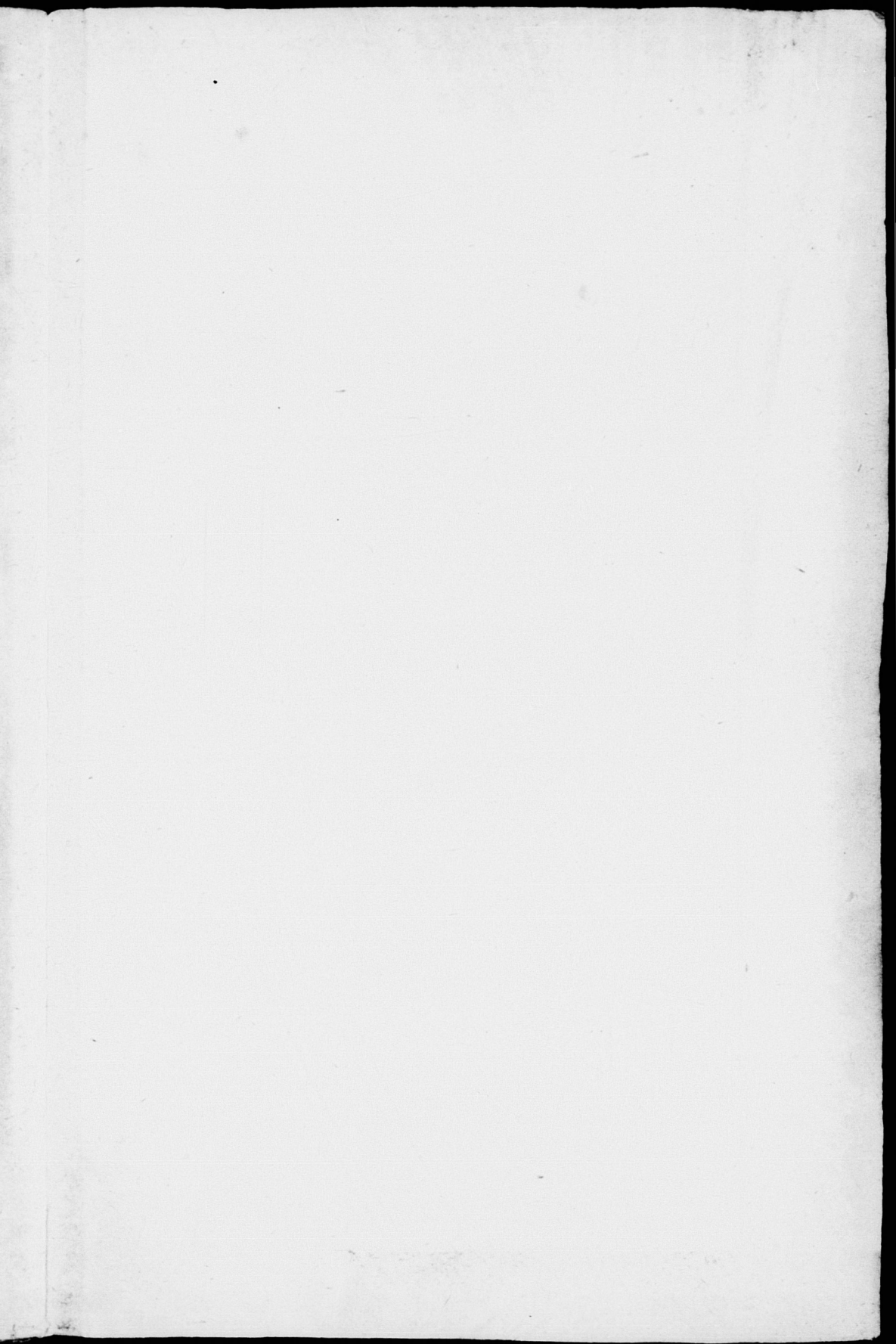
¹ Zie W. Eekhoff, *Geschiedk. beschrijving van Leeuwarden*, I, blz. 351.
² In 't verslag van Jacobus de la Torre komt ten jare 1656 onder de katholieke edellieden voor: op de heerlijkheid *Outdorp* een Bronckhorst van Schoot X N. Sicama, wonende te Utrecht; en op *Schoot* een Bronckhorst (wiens moeder eene v. Espelbach) wonende te Haarlem.
³ Zijn levensschets bij Van der Heyden, t. a. p. blz. 115—118.

BIJLAGE V (Zie Bladz. 23, 29, 30, 33).

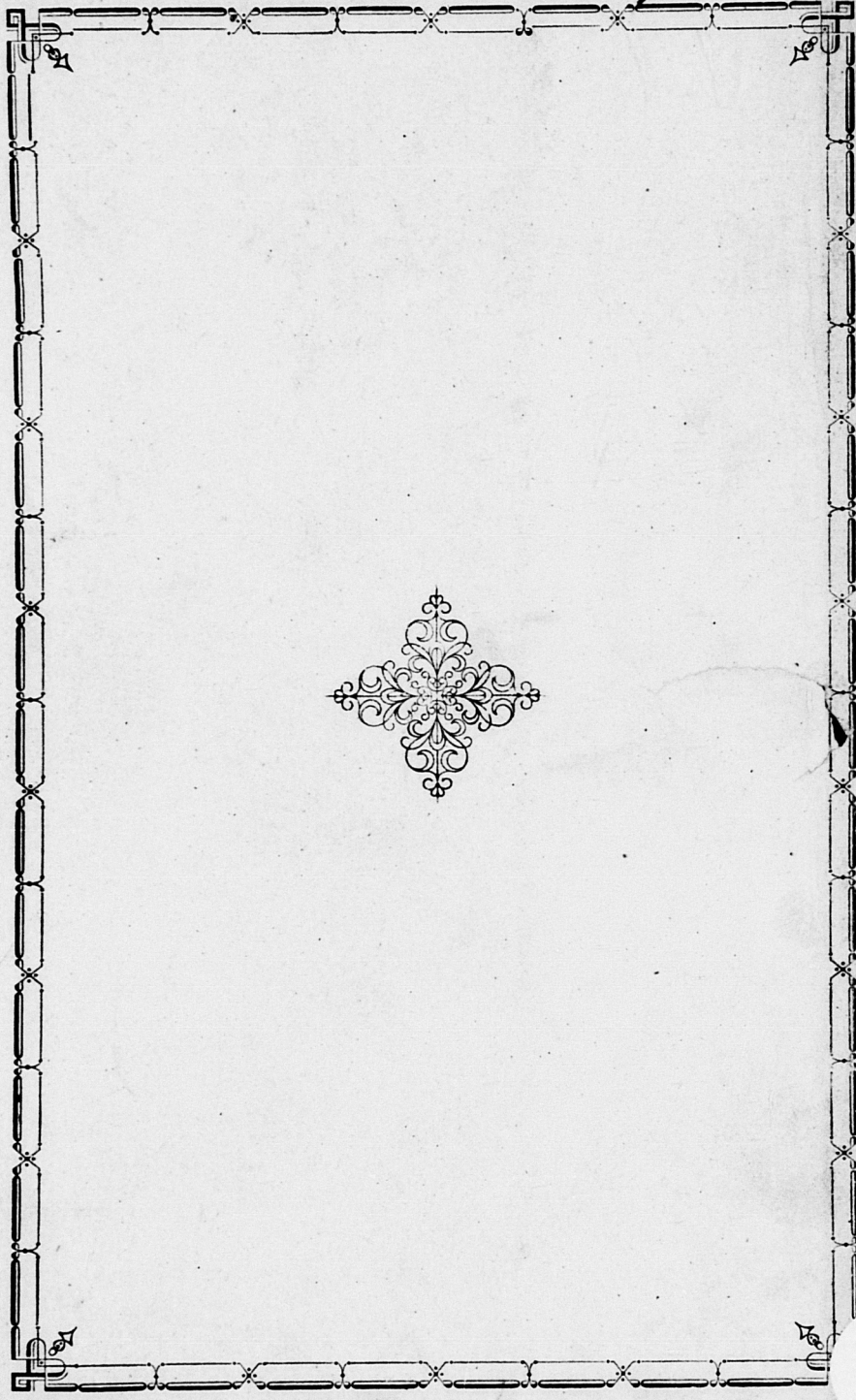

¹ Zie over de Harlingsche familie van Sternsee, behalve het *Stamboek van den Frieschen adel*, de *Wiarde-state* van G. A. Six op de portretten N° 18, 22, 24, 26, 27. N° 34 aldaar stelt het portret voor van His Wiglesdr. van Buygers † 1677, gehuwd met Minne van Eminga † 1662.
² Vermits deze in 1700 zijn 45sten geboortedag te Burgwerd vierde (zie hierboven blz. 34), kon hij, naar 't vermoeden van J. Bosscha (*Neerl. heldendaden II* 248), niet als luitenant-kolonel den 3 Aug. 1692 in 't gevecht bij Steenkerken gesneuveld zijn; die gesneuvelde kan Boeke of Lolle geweest zijn.

75 Cents.

His
oc